

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра менеджменту освіти та педагогіки вищої школи

Демура Тетяна Миколаївна

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СУЧАСНОМУ ЗВО**

Спеціальність: 073 «Менеджмент»

Галузь знань: 07. Управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ Д.О. Козлов,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри
менеджменту освіти
та педагогіки вищої школи

«__» _____ 2020 року

Виконавець

_____ Т.М. Демура
«__» _____ 2020 року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	8
1.1. Студентське самоврядування в контексті розвитку ЗВО.....	8
1.2. Сутнісні характеристики, критерії та динаміка розвитку педагогічного потенціалу студентського самоврядування.....	20
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	32
2.1 Зasadничі аспекти педагогічного потенціалу студентського самоврядування у виховні роботи ЗВО.....	32
2.2. Реалізація педагогічного потенціалу студентського самоврядування ЗВО в сучасних умовах.....	46
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. У підготовці покоління високоморальних, інтелектуально розвинених, творчо працюючих професіоналів – громадян України та інтелігентів – полягає місія вищої освіти, бо вища школа завжди виступала не тільки як інститут підготовки фахівців вищої кваліфікації, а й як інститут громадянського виховання, що формує особистісні якості та суспільно активну позицію у студентів.

У вищій школі радянського періоду та часів перебудови була створена досить дієва система виховання, що мала адміністративно-громадський характер. Вихованню студентів приділялося багато уваги в навчальному процесі, де цикл соціально-гуманітарних дисциплін покликаний був формувати світогляд і ціннісні установки. У позанавчальному процесі виховання студентів здійснювалося через систему громадських організацій, перш за все партійної і комсомольської. Велику роль в проведенні виховної роботи у закладах вищої освіти відігравали культурно-дозвілєві та спортивні організації.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігається відродження на новій демократичній основі студентських організацій, які будують свою діяльність, виходячи з освітніх, професійних, соціальних потреб молоді, інтереси якої вони представляють, корелюючи їх з соціокультурним контекстом розвитку молоді як страти і вищої школи як соціального інституту.

У зв'язку з цим надзвичайно актуальним є розвиток у вищій школі нового виховного поля, орієнтованого на розвиток студентського самоврядування, глибоку актуалізацію його педагогічного потенціалу, активне включення студентства в соціальні процеси і підтримку на всіх рівнях студентських громадських ініціатив. Формування такого поля неможливо без теоретичного осмислення сутності сучасного студентського

самоврядування, вивчення значущих умов ефективної реалізації педагогічного потенціалу студентських організацій.

Однак в дослідженнях не в повній мірі розкриті можливості студентського самоврядування як суб'єкта педагогічної діяльності, не показані умови, при яких такого роду діяльність може бути найбільш успішною, а також не вивчені напрямки функціонування студентського самоврядування, які сприяють реалізації і розвитку різних видів соціально-орієнтованої діяльності, не відображено роль і не охарактеризована сутність педагогічного супроводу такої діяльності.

Робота тісно пов'язана з державною науково-дослідною темою, що розробляється кафедрою менеджменту освіти та педагогіки вищої школи «Теоретичні та методичні засади фахової підготовки менеджерів освіти і педагогів вищої школи» (Реєстраційний номер 0116U005862).

Мета дослідження: обґрунтування умов успішної реалізації педагогічного потенціалу студентського самоврядування у сучасному ЗВО.

Мета дослідження обумовила визначення таких завдань:

- провести теоретичний аналіз феномену студентського самоврядування в контексті розвитку ЗВО;
- виокремити сутнісні характеристики, критерії та динаміку розвитку педагогічного потенціалу студентського самоврядування;
- схарактеризувати засадничі аспекти педагогічного потенціалу студентського самоврядування у роботі ЗВО;
- розкрити процеси реалізації педагогічного потенціалу студентського самоврядування ЗВО в сучасних умовах.

Об'єкт дослідження – студентське самоврядування в сучасному закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічний потенціал студентського самоврядування в сучасному ЗВО.

Методологічна основа дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження склали: теоретичні положення про творчий характер діяльності, про активність суб'єкта пізнання, перетворюючої ролі самого суб'єкта діяльності, ідеї системного та цілісного підходів до освіти, теорії управління сучасним закладом вищої освіти, концепції педагогічної підтримки і педагогічного супроводу, педагогічний аспект досліджень студентського самоврядування у вищій школі, концептуальні положення про педагогічний потенціал громадських організацій.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: теоретичні: аналіз управлінської, філософської, психолого-педагогічної літератури з даної проблеми; порівняльний аналіз, контент-аналіз документації; емпіричні: усні опитування (інтерв'ювання, бесіда), метод незалежних характеристик, спостереження.

Методологічну функцію в дослідженні реалізовували історико-логічний, структурно-функціональний і соціально-педагогічний підходи.

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна дослідження, полягає в тому, що: розкриті особливості студентської організації і студентського руху як суб'єктів студентського самоврядування, що володіють педагогічним потенціалом; сформульовані принципи, що відображають демократичний характер і специфіку управлінської діяльності студентів; визначено організаційно-педагогічні умови, що забезпечують актуалізацію педагогічного потенціалу студентського самоврядування; розкрито поняття педагогічний супровід соціально орієнтованої діяльності студентської молоді, розроблена класифікація видів (педагогічна турбота і педагогічна підтримка) і форм (консультування, наставництво, семінари, тренінги, ділові ігри та ін.) педагогічного супроводу студентського самоврядування.

Теоретичні положення про сутність студентського самоврядування збагачені за рахунок наукового обґрунтування його педагогічного потенціалу в контексті розвитку сучасного закладу вищої освіти; розкриті педагогічні можливості студентських організацій і розроблені критерії актуалізації

педагогічного потенціалу студентського самоврядування; теоретичні положення концепцій педагогічного супроводу різних об'єктів соціуму і організації виховного простору закладу вищої освіти збагачені за рахунок наукового обґрунтування умов актуалізації педагогічного потенціалу студентського самоврядування.

Практична значущість дослідження. Практична значимість дослідження полягає в тому, що наукові ідеї, які містяться в ньому і висновки можуть бути: покладені в основу методичних рекомендацій щодо формування і актуалізації педагогічного потенціалу студентського самоврядування в сучасному закладі вищої освіти, розробки концепцій виховної роботи зі студентами; використані для навчання студентського активу, а також для читання лекцій з менеджменту, загальної педагогіки, методики виховної роботи та педагогіки вищої школи.

Апробація результатів дослідження відбувалося через обговорення змісту магістерської роботи на засіданнях кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи, а також виступі на VI Міжнародній науково–практичній конференції «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (Суми, 23-24 квітня 2020 р.); IV Міжнародній науково–практичній конференції «Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи» (Суми, 06-07 травня 2020 р.), II Міжнародній науково–практичній конференції «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи» (12-13 листопада 2020 р.) на базі Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка та Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (17 листопада 2020 р.) на базі університету Григорія Сковороди в Переяславі.

Публікації:

1. Демура Т.М. Педагогічний потенціал студентського самоврядування у сучасному ЗВО. *«Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та*

перспективи розвитку»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Переяслав, 17 листопада 2020 р.). Переяслав, 2020. Вип. 65. С. 99-101.

2. Демура Т.М. Зasadничі аспекти педагогічного потенціалу студентського самоврядування. *Магістр: Збірник наукових праць молодих учених* / Гол. ред. проф. О.Г. Козлова. Суми: Вид-во ФОП Цьома С.П. 2020. С. 81-85.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, двох розділів (чотирьох підрозділів), висновків та списку використаної літератури (106 позицій).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Студентське самоврядування в контексті розвитку ЗВО

У сучасному світі, що розвивається по шляху глобалізації, здатність швидко адаптуватися до жорсткої конкуренції на ринку праці стає найважливішим фактором розвитку особистості. Основною умовою посилення соціально-економічної ролі нашої держави на міжнародному рівні і підвищення добробуту українського населення є забезпечення успішної професійної соціалізації громадян країни, що гарантує їм якісну професійну підготовку та ефективне включення в трудову діяльність.

Потужними інститутами професійної соціалізації особистості покликані стати заклади вищої освіти, які можуть забезпечити підготовку фахівців, що володіють необхідними професійними компетенціями і затребуваних на ринку праці. Однак аналіз сучасної ситуації на ринку праці свідчить про недостатню ефективність здійснення професійної соціалізації майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Підвищення вимог до випускників закладів вищої освіти зумовлює необхідність вдосконалення системи професійної підготовки з метою формування особистості фахівця, що володіє такими якостями як самостійність, мобільність, соціальна активність, відповідальність, професіоналізм, здатність до адаптації в складних ситуаціях і саморозвитку, а також іншими якостями, які визначаються сучасною реальністю [64, с. 80].

Однією зі складових професійної підготовки фахівців у закладі вищої освіти є виховання особистості. Воно, згідно з концепцією розвитку вищої освіти на період до 2025 року, як першорядний пріоритет в освіті, повинно стати органічною складовою педагогічної діяльності, інтегрованої в

загальний процес навчання і розвитку. У зв'язку з цим найважливішим завданням виховання є формування здатності до успішної соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці. Отже, особливої актуальності набуває проблема організації виховного середовища в закладах вищої освіти, результати якої сприятимуть ефективній професійній соціалізації майбутніх фахівців [4, с. 92].

Звертаючись до вивчення педагогічного потенціалу виховного середовища в здійсненні професійної соціалізації студентів закладу вищої освіти, ми стверджуємо, що професійна соціалізація студентів, під якою ми розуміємо процес придбання студентом компетенцій для ефективного здійснення професійної діяльності, є актуальною управлінською проблемою.

Ми поділяємо точку зору А. Улановської, який вважає, що дане поняття не можна зводити до можливості або сукупності можливостей, так як при тому чи іншому конкретному змісті і рівні потенціалу під впливом різних зовнішніх причин можуть бути реалізовані зовсім різного роду можливості. Потенціал, на його думку, не обмежується тільки лише ресурсами, він може і повинен розглядатися як атрибут будь-якої матеріальної або ідеальної системи. У зв'язку з цим ми трактуємо педагогічний потенціал виховний середовища в здійсненні професійної соціалізації студентів як інтегративну характеристику виховного середовища, що відображає спектр виховних впливів на формування особистості фахівця [86, с. 96].

У даний час в Україні підвищується увагу до організації виховного середовища в закладах вищої освіти, що відображено в нормативно-правових документах Міністерства освіти і науки України. У той же час існує недостатня кількість методичних матеріалів з даної проблематики, і, на наш погляд, приділяється недостатня увага проблемі організації професійної соціалізації в виховному середовищі закладу вищої освіти. Даний факт підтвердив актуальність висунутої нами проблеми, яка полягає в обґрунтуванні професійної соціалізації студентів у виховному середовищі

закладу вищої освіти, спроектованої на основі студентського самоврядування. У зв'язку з цим одним з найважливіших завдань проведеного нами дослідження було визначення педагогічного потенціалу студентського самоврядування в здійсненні професійної соціалізації студентів [2, с. 5].

Середовище людини здавна є об'єктом наукового дослідження. Однак в останні десятиліття спостерігається підвищений інтерес до вивчення проблем середовища, що обумовлено усвідомленням значної роль середовища в житті людини, і зростаючої тривоги з приводу негативних впливів на людину. Шлях через вплив середовища, які долучають індивіда до участі в суспільному житті, вчать його розумінню культури, поведінки в колективах, утвердження себе і виконання різних соціальних ролей є одним з напрямків непрямих виховних впливів. При такому підході становлення особистості відбувається як би стихійно, в індивідуальному русі кожної людини в спеціально педагогічно організованому середовищі [18, с. 44].

Таким чином, можна стверджувати, що проблема організації виховного середовища закладу вищої освіти є предметом пильної уваги широкого кола науковців, однак, не дивлячись на різноманіття робіт, в педагогічній науці питання про педагогічний потенціал у виховному середовищі закладу вищої освіти в здійсненні професійної соціалізації студентів розроблений недостатньо, що дозволило виділити протиріччя:

- соціально-педагогічного характеру – між вимогами, що висувуються суспільством до сучасного фахівця, і недостатньою підготовленістю випускників закладів вищої освіти до активного й ефективного включення в професійні відносини;
- науково-педагогічного характеру – між необхідністю здійснення закладами вищої освіти ефективної професійної соціалізації студентів і недостатньою розробленістю теоретичних основ професійної соціалізації студентів закладу вищої освіти в виховному середовищі ЗВО;

- науково-методичного характеру – між потребою педагогічної науки в науково-методичному супроводі професійної соціалізації студентів у виховному середовищі закладу вищої освіти і недостатньою розробленістю його програмно-змістовного забезпечення в педагогічній практиці [25, с. 370].

Аналіз педагогічної теорії і практики дозволяє нам зробити висновок про те, що виховне середовище закладу вищої освіти – педагогічно організований простір закладу вищої освіти, в якому формується особистість майбутнього фахівця, – має значний потенціал у здійсненні професійної соціалізації студентів. Педагогічний потенціал виховного середовища закладу вищої освіти полягає в сукупності можливостей (умов, факторів тощо) для формування особистості майбутніх фахівців [35, с. 74].

З метою реалізації педагогічного потенціалу виховного середовища при здійсненні професійної соціалізації студентів необхідно враховувати наступні положення:

- професійна соціалізація студентів у виховному середовищі закладу вищої освіти повинна спиратися на методологічний фундамент, в якості якого може розглядатися сукупність середовищного, компетентнісного, системного, особистісно-орієнтованого підходів;
- основою проектування професійного виховного середовища закладу вищої освіти є студентське самоврядування;
- ефективність професійної соціалізації студентів у виховному середовищі закладу вищої освіти забезпечується комплексом педагогічних умов;
- підготовка студентів до професійної діяльності відповідає соціально-економічним потребам ринку праці;
- студентське самоврядування реалізується на основі виконання студентами соціальних ролей, які відображають зміст майбутньої професійної діяльності;

- здійснюється продуктивна взаємодія всіх учасників виховного процесу [59, с. 44].

В якості основи виховного середовища закладу вищої освіти ми використовуємо студентське самоврядування. Спираючись на сучасний етап організації студентського самоврядування в ряді вітчизняних закладів вищої освіти, а також на історично сформовані традиції його розвитку, студентське самоврядування у закладі вищої освіти можна визначити як один з оптимальних соціально-професійно спрямованих способів організації виховного середовища закладу вищої освіти, які забезпечують розвиток у студентів ініціативи, соціальної активності і творчої самостійності, а також формування у студентів компетенцій майбутнього фахівця [67, с. 207].

Відмінними ознаками студентського самоврядування при такому розумінні, з нашої точки зору, є:

- 1) його чітка організаційна структурованість, а саме: наявність керуючого студентського органу у вигляді координаційного центру, що складається з керівників відділів, на чолі якого знаходиться студент;
- 2) змістовна, організаційна та професійна допомога керівникам відділів з боку викладачів закладу вищої освіти (факультету), що виконують функцію консультантів;
- 3) представництво в кожному відділі від кожної академічної групи;
- 4) змістовна відмінність функціональної спрямованості і змісту діяльності відділів від функціональної спрямованості і змісту діяльності офіційних адміністративних органів факультету;
- 5) чітка змістовна визначеність роботи кожного відділу;
- 6) обов'язкова аналітико-рефлексивна і коригувальна діяльність по ходу і завершенні кожного заходу, організованого в рамках студентського самоврядування;
- 7) підтримка студентського самоврядування адміністративними органами закладу вищої освіти (факультету);
- 8) яскраво виражена професійна спрямованість роботи [70, с. 82].

Беручи участь в організації студентського самоврядування студенти мають можливість закріпити отримані в процесі навчання знання, отримати досвід професійної діяльності, а значить, сформувати професійні компетенції майбутніх фахівців, що значно підвищує ефективність їх професійної соціалізації у закладі вищої освіти. Формою участі студентів у роботі органів студентського самоврядування є заходи за професійним спрямуванням, наприклад, збори, наради, конкурси, тренінги, майстер-класи, рольові ігри, флешмоби, квести, дебати, круглі столи та ін. В числі використовуваних методів – проектування, прогнозування, моделювання, аналіз, ігрові, профорієнтаційні та інші методи [82, с. 56].

Проблема виховання моральності, формування ціннісних орієнтацій, розвитку аксіологічного потенціалу залишається досить актуальною, особливо для молодіжного студентського середовища. Саме цей віковий період відрізняється прагненням до самостійності, до самоствердження з одного боку, а з іншого – прагненням до гармонії з оточуючими, бажанням бути прийнятим і визнаним в суспільстві. Іншими словами – студентський вік є сензитивним періодом для розвитку ціннісних орієнтацій: загальнолюдських, професійних, особистісних. У зв'язку з цим доцільно, на наш погляд, шукати нові форми і педагогічні засоби впливу на студентську молодь в закладах вищої освіти. Однією з таких форм може бути студентське самоврядування. Ми виявляємо в студентському самоврядуванні потужний ресурс для розвитку аксіологічного потенціалу студентів [99, с. 238].

Аксіологічний потенціал студентів є одним з різновидів потенціалу особистості. Як і будь-який інший вид потенціалу особистості, він відображає сукупність вроджених і набутих здібностей (ресурсів, резервів і можливостей) людини ставитися до навколишньої дійсності і визначає норму його можливого реагування на соціально-педагогічні умови.

Відмінною особливістю аксіологічного потенціалу в порівнянні з іншими видами потенціалу особистості є його аксіологічна основа, сутність якої може бути розкрита поняттями «цінність» і «ціннісні орієнтації».

Категорія «цінність» відноситься до числа таких загальнонаукових понять, які мають особливо велике значення для педагогіки в методологічному плані. Будучи ключовим поняттям сучасної суспільної думки, цінність активно використовується в філософії, соціології, психології, педагогіки і застосовується для позначення об'єктів і явищ, їх властивостей, а також абстрактних ідей, які відображають в собі моральні ідеали і виступають в якості еталонів належного [106, с. 49].

Вивчення літератури дає підставу нам говорити про те, що цінність розглядається в численних значеннях і з різних сторін. Використання поняття «цінність» в побутовому значенні пов'язано з оцінкою діяльності суб'єкта і означає щось вкрай важливе, значуще для суспільства або окремої людини. Хоча найбільш вживаним є розуміння цінностей як абстрактних сутностей і ідеалів.

Філософське розуміння цінностей пов'язано з такими ознаками як корисність, значимість, важливість, нормативність, які як раз і визначають обсяг даного поняття. У соціологічній літературі цінності не зводяться ні до значущості як свого заснування, ні до норми й ідеалу. Цінність є бажана ціль, яка є ідеалом і включена в регулюючий вплив на міжсуб'єктні відносини. З позиції психології, цінності є найважливішим структурним компонентом особистості, що здійснює в її життєдіяльності направляючу і регулюючу роль. З педагогічної точки зору цінності людини – це внутрішній, емоційно освоєний регулятор її діяльності, що визначає ставлення до навколишнього світу, до себе і характер здійснюваної діяльності [3, с. 152].

З усього різноманіття підходів для нас більшою мірою підходить визначення цінностей, яке було запропоновано Белік Т.А. Відповідно до цього цінності ми розглядаємо як усвідомлені особистістю загальні смисли життя, які є складовими одиницями свідомості особистості і визначають моральну позицію людини [8, с. 65].

Цінності індивідуально-корисного типу – це цінності, що відображають прагнення людини до зафіксованих на рівні конкретних уявлень формам

відносин, які визначаються їм за допомогою емоційної оцінки як корисні для задоволення потреб вітального рівня. Цінності соціально-значущого типу – це цінності, які фіксують прагнення людини до нормативних форм відносин, визнаних необхідними і достатніми (оптимальними) тими індивідами і соціальними групами, які сприймаються цією людиною як значущі. Цінності особистісно-значущого типу – це цінності, що визначають прагнення людини до форм відносин з дійсністю, які визнаються їм необхідними і достатніми по відношенню до особистісного трактування тих понять і категорій, за допомогою яких він позначає дійсність [24, с. 307].

Добре відомо, що цінності людини екстеріорізуються в її ціннісних орієнтаціях, які відображають органічну єдність провідних інтересів особистості і суспільства. Ми виходимо з того, що ціннісні орієнтації детермінуються цінностями суспільства і в силу цього піддаються постійним змінам. Єдність провідних інтересів особистості і суспільства дозволяє людині визначитися в культурних параметрах діяльності, а також регулювати спрямованість своєї активності. Слід сказати і про те, що ціннісні орієнтації відображають сукупність цінностей, які прийняті й усвідомлені особистістю; вони виступають в якості соціально-психологічних утворень, які несуть в собі цілі, мотиви, установки і ряд інших світоглядних характеристик особистості [40, с. 7].

Іншими словами, ціннісні орієнтації – це компонент соціально-психологічної структури особистості, що представляє собою систему цінностей і відображає її життєві та професійні цілі, які є для неї найбільш важливим і особистісним змістом і визначають її поведінку і ставлення до навколишньої дійсності.

Даючи власне визначення поняттю «аксіологічний потенціал особистості», будемо враховувати наступні обставини: 1) потенціал особистості являє собою сукупність ресурсів, резервів і можливостей особистості; при цьому ресурси характеризують потенціал з точки зору минулого, резерви свідчать про справжній потенціал, а можливості –

відображають в потенціалі спрямованість на майбутнє; 2) аксіологія – це вчення про природу цінностей, їх місце і роль в цілісній структурі світовідношення і світогляду людей; 3) різноманіття цінностей може бути представлено у вигляді наступних типів: індивідуально-корисного, соціально-значущого, особистісно-значущого і родового значимого [51, с. 142].

В результаті аксіологічний потенціал особистості студентів може бути визначений як інтегративне особистісне утворення, що характеризується стійкою ієрархією ціннісних орієнтацій, які обумовлюють пізнання, усвідомлення і прийняття цінностей професійної спільноти.

Отже, аксіологічний потенціал відображає сукупність ціннісних орієнтацій особистості, які існують в певній стійкій ієрархії. Завдяки наявності таких цінностей, аксіологічний потенціал спрямований на досягнення особистістю життєвих і професійних планів. Визначаючи таким чином сутність аксіологічного потенціалу, ціннісні орієнтації виражають загальну свідомість і емоційну насиченість життя і задоволеність нею особистості [69, с. 73].

Виходячи з досліджень науковців, в структурі аксіологічного потенціалу студентів можна виділити наступні складові компоненти: когнітивно-смісловий, емоційно-вольовий, мотиваційно-діяльнісний і рефлексивно-оцінний. Кожному компоненту відповідає ряд показників:

- когнітивно-смісловий: уявлення і розуміння сутності ціннісних орієнтацій; розуміння сенсу ціннісних орієнтацій і усвідомлення їх як особистісної цінності; розуміння необхідності здійснення дій відповідно з соціально і професійно-значущими цінностями;
- емоційно-вольовий: емоційна стійкість, подолання труднощів на емоційно-позитивному рівні; вольова регуляція поведінки, сформованість вольових якостей (дисциплінованість, самостійність, наполегливість, витримка, організованість, рішучість та ініціативність);
- мотиваційно-діяльнісний: прагнення до поведінки відповідно з загальноновизнаними цінностями; мотивація до розширення своїх знань

про цінності соціуму і професійного співтовариства; вміння самостійно здійснювати вибір в життєвих і професійних ситуаціях;

- вміння встановлювати зв'язки між власними діями і цінностями соціуму і професійної спільноти; вміння адекватно оцінювати свою поведінку і поведінку інших людей з позиції ціннісного ставлення [76, с. 88].

Розвиток аксіологічного потенціалу майбутніх фахівців можливо, якщо у закладі вищої освіти передбачено створення такого середовища, яке сприятиме спрямованій зміні ціннісних орієнтацій студентів. Аналіз практики професійної підготовки у закладі вищої освіти показує, що в якості такого сприятливого середовища можна розглядати систему студентського самоврядування [88, с. 223].

Вивчення робіт сучасних дослідників дозволило зробити наступні висновки:

- поряд з тим, що студентське самоврядування є компонентом виховної системи закладу вищої освіти, воно являє собою особливу форму ініціативної, самостійної, суспільно корисної діяльності студентів за вирішенням різних питань: організації навчання, побуту, дозвілля, розвитку соціальної активності студентської молоді, підтримки соціально прийнятних ініціатив;
- студентське самоврядування виступає в якості форми самостійної громадської діяльності студентів щодо здійснення функцій управління життям студентського колективу;
- цінною є ідея про те, що основний пріоритет самоврядування – організаторська діяльність в студентському середовищі, захист інтересів і прав студентів, формування конкурентоспроможного фахівця;
- як цілісна система студентське самоврядування відображає різні організаційні форми, що забезпечують участь в управлінні студентськими колективами;

- студентське самоврядування є хорошою школою для розвитку умінь прийняття і реалізації рішень, що стосуються організації і здійснення життєдіяльності студентів;
- студентське самоврядування сприяє включенню студентів в управління закладом вищої освіти, зокрема, в обговорення і вирішення питань діяльності закладу вищої освіти, планування, організацію, мотивацію і контроль навчального процесу, науково-дослідної та позанавчальної роботи [101, с. 65].

По суті, студентське самоврядування охоплює всі без винятку сфери життєдіяльності сучасного закладу вищої освіти. Для студентів, за висловом деяких авторів, немає і не може бути «закритих» зон у функціонуванні закладу вищої освіти, в іншому випадку вести мову про самоврядування безглуздо.

Іншими словами, студентське самоврядування є формою і способом життєдіяльності студентів і студентських колективів, з'єднання самостійності, ініціативи, активності студентів в забезпеченні діяльності закладу вищої освіти. Основний сенс діяльності студентського самоврядування полягає в забезпеченні отримання студентами досвіду самоорганізації свого життя [1, с. 73].

В системі студентського самоврядування створюються сприятливі можливості для розвитку аксіологічного потенціалу студентів, тому що тут вирішуються наступні завдання:

- реалізація сутнісних сил студентів, їх потреб, здібностей та інтересів в різних сферах і формах соціальної діяльності;
- підвищення свідомості студентів і їх вимогливості до рівня своїх знань, умінь і здібностей; виховання патріотичного ставлення до духу і традицій закладу вищої освіти;
- сприяння в реалізації суспільно значимих молодіжних ініціатив;

- залучення студентів у формування громадської думки про студентську молодь як реальну силу і стратегічний ресурс розвитку українського суспільства.

Ці обставини дозволяють говорити про спрямованість студентського самоврядування на розвиток у майбутніх фахівців стійкої ієрархії ціннісних орієнтацій, які визначають характер їх соціальної діяльності. Студентське самоврядування має ціннісно-орієнтовану функцією, що забезпечує світоглядне осмислення студентами соціальної і професійної реальності, їх відносин з оточуючими людьми. По суті, мова йде про спрямованість студентського самоврядування на розвиток аксіологічного потенціалу особистості.

1.2. Сутнісні характеристики, критерії та динаміка розвитку педагогічного потенціалу студентського самоврядування

Питання студентського самоврядування розглядалися дослідниками в різний час під різним кутом: у взаємодії з перспективами розвитку громадянського суспільства і правової держави; як механізм сприяння демократизації вишівського життя і варіативності форм студентського самоврядування; в соціально-культурному плані; з точки зору професійного становлення особистості; в плані розвитку лідерських якостей, вдосконалення виховної роботи у закладі вищої освіти.

Дослідження групуються переважно навколо форм студентського самоврядування або навколо підготовки студента – майбутнього громадянина з активною громадянською позицією, або стосуються, в більшості своїй, становлення майбутнього педагога.

Питання методології самоврядування розглядалися в філософських дослідженнях – в аспекті громадського самоврядування, і в економічних дослідженнях – стосовно соціально-економічного змісту. Однак питання методології студентського самоврядування як педагогічної категорії залишалися за рамками досліджень вчених.

Виходячи із зазначеної позиції, виникає потреба додаткового осмислення призначення, методологічного підґрунтя і змістовно-сміслового наповнення студентського самоврядування.

Пошук інтегративної глибинної основи, яка вбирає в себе смислоорієнтований задум функціонування феномена студентського самоврядування (загальнолюдські цінності; ініціативна, діяльність під свою відповідальність; спряженість ціннісного репертуару студента з змістосмисловою діяльністю органів студентського самоврядування; кореляція основних значущих якостей особистості студентів, зайнятих в органах студентського самоврядування, з професійними і загальнокультурними компетенціями тощо), позначив можливість

відшукування теоретичних основ конструювання аксіологічно орієнтованого студентського самоврядування [11, с. 12].

Основні теоретичні положення аксіологічно орієнтованого конструкту студентського самоврядування можуть бути сформульовані наступним чином:

- цільовим орієнтиром студентського самоврядування є активізація та збагачення внутрішнього аксіологічного потенціалу студента і групи;
- потенціалу з загальнокультурними компетенціями випускника;
- утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей, які є фундаментальні як для загальнолюдської культури, так і для професійної культури майбутнього фахівця;
- конструювання системи студентського самоврядування у закладі вищої освіти (зміст і основа діяльності) на закономірності розвитку відкритих, нерівноважних систем, здатних до самодостатності і самоорганізації [28, с. 51].

Цінності «вмонтовані» в життя в більшій чи меншій мірі так, що траєкторія життя особистості демонструє їх через поведінку і виявляє при цьому їх оновлення. Цінності можуть фіксуватися (відчуватися, рефлексувати) в свідомості і виражатися словами – артикулюватися, служачи поясненням того, чим особа є або чим вона хотіла б бути.

Надійність цінності зростає, коли особистість (в нашому випадку студент закладу вищої освіти) свідомо втягується в практику, яка передбачає обґрунтовану можливість реалізації прагнень. У разі, коли особа відкриває спільність своїх цінностей з цінностями інших людей, ці цінності можуть і повинні стимулювати її участь у створенні спільноти, що служить, з одного боку, основою культивування реально вкорінених індивідуальних цінностей людей, зібраних в групу, а з іншого – механізмом «плекання», «проростання» заявлених, але поки відсутніх бажаних цінностей. Студентське самоврядування може в нашому випадку виступати зазначеної основою і механізмом [46, с. 142].

Індивідуальні цінності також можуть бути втілені в соціальних інститутах. Інститут надзвичайно втілює цінність тоді, коли його нормальне функціонування створює сфери, в яких ця цінність «вплетена» в практику, підтримуючи поведінку, яке демонструє цю цінність, забезпечуючи тим самим умови для її подальшого втілення в життя даного інституту.

У цьому сенсі сегменти діяльності студентського органу самоврядування повинні включати змістовно-значущі для його потенційних членів цінності, створюючи основу для можливості демонструвати аксіологічний потенціал – індивідуальні цінності – і, разом з тим, бути спектрально ширше, створюючи умови для збагачення ціннісного репертуару кожного [62, с. 37].

Значущим в конструюванні студентського самоврядування є інклюзивність потенційної можливості суб'єкта реалізувати свої цілі. Разом з тим «працює» процес пристосування власних цілей суб'єкта до того, що піддається реалізації в рамках даного соціального інституту, в якому вкорінені цінності.

Обмеження соціального втілення цінностей існують також в силу того, що люди живуть у взаємодії з іншими людьми. Більшість дій є ще і взаємодіями, тобто цінності суб'єкта включають основні відносини, які він хотів би встановити з іншими суб'єктами. Отже, конструкт студентського самоврядування повинен передбачати гнучкі взаємозв'язки між сегментами діяльності (смысловими напрямками), оскільки жорстке ізолювання окремих діяльнісних груп виключає позицію взаємодії і упускає істотну умову успішності функціонування органу студентського самоврядування [77, с. 39].

Аксіологічно орієнтована модель студентського самоврядування повинна характеризуватися множинністю ступенів свободи, надаючи учасникам вибір бажаних шляхів. Серед форм вибору виникають контури прийнятого суб'єктом шляху і упорядкованого, єдиного, інтегрованого та узгодженого комплексу цінностей, який в значній мірі кристалізує самовизначення конкретного суб'єкта. Причини прийняття суб'єктом певного

шляху формуються по мірі того, як суб'єкт створює, артикулює і виділяє єдине в цінностях, які він стверджує, реалізуючи різні форми вибору і виконуючи різні обов'язки; в результаті в його життя інтенсивно «вплітається» організований, інтегрований комплекс цінностей [90, с. 52].

Одним з положень аксіологічно орієнтованого конструкту студентського самоврядування є синергетичне світобачення, яке імпліцитно містить смисложиттєву модель – модель саморозвитку людини в самоорганізованому світі. Таким самоорганізованим світом може виступати студентське самоврядування.

Застосування синергетичної методології в спілкуванні, вихованні, до побудови та функціонування соціальних структур стає все більш привабливим, що цілком зрозуміло, оскільки синергетика відкриває інший світоглядний підхід: людина повинна «ліпити себе за образом і подобою світу», вбудовувати себе в упорядковану світобудову і прагнути відшукати наскрізні, універсальні (загальнолюдські), загальні орієнтири (ціннісні смисли) для індивідуального і суспільного буття [100, с. 99].

Синергетичний підхід до вибудовування студентського самоврядування ґрунтується на тому, що не представляється можливим взяти і «вмістити» готові зразки (значущі для закладу вищої освіти або майбутнього роботодавця) в особистість, але більш виправданим бачиться процес як нелінійна організація діалогу, зворотного зв'язку, взаємовпливу як всередині організації, так і шляхом «обміну енергією і речовиною» з зовнішнім середовищем. В цьому випадку система (студентське самоврядування), що характеризується багатством своєї поведінки, може наділяти світ зовнішніх збурень (інших суб'єктів освітнього простору закладу вищої освіти) власними значеннями, роблячи його своїм власним світом, привносячи в нього сенс, новизну, непередбачуваність [5, с. 69].

Синергетичне середовище посилює розпредмечування і створює умови для варіативності ціннісного репертуару, спонукаючи до «присвоєння»

певної системи професійних цінностей загальнокультурних компетенцій і прагнучи привести систему до стійкості, до порядку.

У методології синергетики до систем, здатним до самоорганізації, пред'являються умови:

1. Наявність властивостей відкритості, нелінійності і нерівноважності, що ведуть до самоорганізації.

Студентське самоврядування вбирає в себе весь перелік зазначених властивостей і характеризується:

- відкритістю – безліч зв'язків і ліній взаємодії з навколишнім середовищем;
- нелінійністю – варіативність напрямів розвитку, тимчасові параметри еволюціонування;
- нерівноважністю – зміна властивостей в залежності від зовнішніх впливів (середовище, керуючі фактори).

2. Наявність певного порядку складності і прояв здатності до взаємодії великого числа підсистем.

Як підсистеми студентського самоврядування можна розглядати складові структурні елементи – сегменти діяльності, що являють собою нерівноважну систему, якій притаманні і впорядковані стани, і хаос.

Подолання хаосу ціннісних відносин, набуття стійкості, порядку є нелінійний рух, процес самоорганізації внутрішньоособистісних ціннісних орієнтацій [23, с. 142].

Таким чином, з синергетичної позиції (крізь призму процесів самоорганізації) студентське самоврядування – «вдивляння в дійсність», «вливання в неї», це процес коригування, збагачення смисложиттєвих орієнтирів, що синхронізує індивідуальне, приватне із зовнішніми процесами майбутньої професійної долі.

Окреслені теоретичні позиції дозволяють сформулювати деякі можливі напрямки практичної реалізації заявлених ідей:

- вибудовування сегментів діяльності органів студентського самоврядування відповідно з легітимними цінностями, які відповідають цінностям закладу вищої освіти як корпорації, цінностям особистості, цінностям споживача (роботодавця). Механізм – аналіз ціннісної палітри, вибудовування роботи органів студентського самоврядування в ціннісно-цільовому підході, а не в традиційному плануванні заходів;
- включеність в культуру (професійну, корпоративну, вишівську), якій притаманні елементи загальнолюдської культури. Механізм – підключення членів студентського самоврядування до участі в основних процесах організації (аналог «великого життя»), на противагу існуючій ситуативній участі активу в окремих колективних творчих справах;
- створення умов для виникнення стимулів студентської освіти не «зверху», а «знизу», на основі інтеграційних, інваріантних цінностей окремої групи студентів. Механізм – застосування різних технологій (форуми, проектна діяльність, міні-гранти тощо), що дозволяють студентам об'єднатися на основі спільності ціннісних устремлінь і діяти спільно;
- в систему повинні бути вмонтовані справи, які об'єднують відокремлені студентські організації, розведені по груповим перевагам (цінностям). Механізм – наявність діяльної модерації в рамках заявленої концепції [31, с. 260].

Успішний розвиток потенціалу студентів в системі студентського самоврядування забезпечується сукупністю педагогічних умов, які виконують роль його рушійних сил. З урахуванням предмета дослідження педагогічні умови розглядаються як сукупність заходів, обставин, що сприяють успішному здійсненню процесу розвитку аксіологічного потенціалу студентів університету. Нами визначені такі педагогічні умови:

- проведення цілеспрямованої роботи по формуванню студентського активу як референтної групи для студентів університету;
- актуалізація потреб студентів у самовдосконаленні за допомогою самопізнання, самоповаги і самореалізації;
- пропедевтика цінностей професійної спільноти, до входження в яке готуються студенти [39, с. 60].

Висування першої педагогічної умови визначається необхідністю активізувати соціально-психологічні механізми, які беруть участь у формуванні в індивідуальній свідомості студентів установок ціннісно-нормативної регуляції особистості. Сутність умови полягає в тому, що спрямованість студентів на пізнання цінностей професійної спільноти реалізується за допомогою реального звернення уваги на колективні цілі, думки і цінності. При цьому судження студентів про себе як про професіонала в значній мірі залежать від того, з якою соціальною групою вони себе співвідносять [80, с. 44-45].

По суті, передбачається формування студентського активу, який буде здійснювати функції референтної групи. В такому випадку у студентського активу з'являється більш сильний вплив на переконання і цінності студентів. Створюються передумови для того, щоб студенти орієнтувалися на студентський актив як на позитивний зразок, намагаючись узгодити з ним свої цінності, погляди, переконання, норми і форми поведінки, як організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на формування студентського активу, який міг би виступити в якості референтної групи, розглядаються: навчання студентського активу в «школі студентського самоврядування», залучення студентського активу в різні заходи університету, спонукання членів студентського активу до демонстрації власної ерудиції і обізнаності.

Друга педагогічна умова пов'язана з необхідністю формування у студентів цілісного уявлення про значущі в професійній діяльності якості, що сприяють розбудові гармонійних міжособистісних відносин, а також

доцільністю сприяння становленню позитивного ставлення студентів до себе як особистості та професіонала, усвідомлення значущості цінностей майбутньої професійної діяльності. При обґрунтуванні педагогічної умови ми виходили з того, що самовдосконалення майбутнього фахівця є професійно важливою якістю.

На цій підставі встановлено, що з метою формування у студентів позитивного ставлення до себе як особистості та професіонала необхідно актуалізувати у них потребу в самовдосконаленні. Засобами такої актуалізації обрані самопізнання, самоповага і самореалізація. Як організаційно-педагогічні заходи реалізації другої педагогічної умови розглядаються: складання SWOT-аналізу, в якому студенти відзначають свої сильні і слабкі сторони, а також події зовнішнього середовища; розробка індивідуального плану отримання професії; створення карти особистих успіхів; проведення соціально-психологічних тренінгів.

Третя педагогічна умова визначає виключні можливості залучення студентів до цінностей професійної спільноти для вибудовування власної індивідуально-особистісної системи цінностей. Таке уявлення про пропедевтику цінностей професійної спільноти дозволяє студентам не тільки усвідомлювати норми і правила майбутньої професійної діяльності, а й співвідносити себе з деяким професійним еталоном за допомогою пошуку кожним студентом такого способу фахівця, на який він хотів би бути схожим. Крім того, залучення до цінностей професійної спільноти є важливою передумовою для формування в подальшому професійного кредо [79, с. 18-19].

Принципове значення мають цінності професійної спільноти, які надають тій чи іншій професійній сфері особливий статус і допомагають майбутньому фахівцю точніше зорієнтуватися у світі професій. Необхідність пропедевтики цінностей професійної спільноти визначається уявленнями про те, що новоутворення особистості студентів пов'язані з індивідуальними ціннісними орієнтаціями, потребою в перспективі, а також професійним

самовизначенням, багатством пережитих почуттів, образом власного майбутнього і життєвими ідеалами. Як організаційно-педагогічні заходи реалізації третьої умови розглядаються: вивчення професійних етичних кодексів і кодексів поведінки, проходження практики, проведення тренінгів (професійного самовизначення, цілепокладання, впевненості в собі) [87, с. 443].

Психолого-педагогічний механізм реалізації запропонованих педагогічних умов в реальній практиці студентського самоврядування представлений в методиці розвитку аксіологічного потенціалу студентів. Методика представлена трьома етапами, на кожному з яких реалізується певна сукупність педагогічних умов: на першому етапі – перша умова, на другому етапі – перша і друга, на третьому етапі – перша і третя умова [6, с. 100].

Перший – адаптаційний – етап за часом відповідає першому семестру навчання в закладі вищої освіти. З причини того, що будь-які зміни аксіологічного потенціалу відбуваються в зоні актуального розвитку (тобто в даний час), то одним з основних умов таких змін є наявність референтної групи, з якою порівнює себе кожна людина. Робота по формуванню такої групи з числа студентів-активістів стала першою педагогічною умовою, що реалізується через поетапний розвиток у представників студентського активу лідерських якостей, активності при виконанні соціально-значимої діяльності і готовності протистояти негативним впливам зовнішнього середовища. На даному етапі це досягається за допомогою ряду заходів: а) проведення виборів студентів в органи студентського самоврядування та навчання їх в «Школі студентського самоврядування»; б) залучення студентів до традицій університету, знайомства з його історією, інформування про випускників, які досягли визнання і повагу в країні, місті, підприємстві (тематичний КВК); в) ознайомлення з вимогами дотримання всіх норм і правил університету; г) залучення студентів в роботу різних секцій художньо-естетичного, науково-дослідного, спортивно-оздоровчого,

соціально-політичного, соціально-педагогічного напрямків; здійснення оцінки роботи групи в усіх напрямках методом SWOT-аналізу [20, с. 5].

Другий – мотиваційно-моделюючий – етап тривалістю 1,5 року (другий – четвертий семестри) спрямований на усвідомлення і розуміння студентами особистісно-значущих цінностей.

Продовжує реалізовуватися перша педагогічна умова, пов'язана з формуванням референтної групи зі студентського активу. З цією метою триває робота зі студентським активом в декількох напрямках: а) навчання студентського активу в «Школі студентського самоврядування» та розробка ним низки проектів; б) стимулювання студентського активу до лідерства в навчальному процесі, яке здійснюється через єдність вимог і безперервний контроль за їх дотриманням; в) нагородження активних учасників студентського самоврядування; г) організація студентських заходів за допомогою студентів-кураторів і участь студентського активу у всіх заходах університету; д) демонстрація студентським активом більшої ерудиції та обізнаності перед однокурсниками [37, с. 120].

На цьому ж етапі реалізовується і друга педагогічна умова, спрямована на актуалізацію потреб студентів у самовдосконаленні. Для його здійснення передбачається ряд послідовних дій: а) складається індивідуальний SWOT-аналіз, в якому студенти відзначають свої сильні і слабкі сторони, а також фіксують події зовнішнього середовища, які вони розцінюють як «+» (можливості) і як «-» (загрози); б) розробляється індивідуальний план під назвою план одержання професії; в) створюється «Карта особистих успіхів» (КОУ), яка представляє собою щотижневе критичне осмислення студентами своїх досягнень; г) організовується висвітлення досягнень студентів на стенді «Гарне навчання – запорука професійного успіху»; д) розробляється і реалізовується Програма тренінгів особистісного і професійного саморозвитку студентів, яка складається з 4 розділів: орієнтовний; «Я» в системі професійної діяльності; «Я» в системі міжособистісних відносин; «Я» в системі особистісного розвитку [56, с. 111].

Третій – гармонізуючий – етап триває 2 роки (3-4 курс) та спрямований на актуалізацію сутнісних якостей людини у взаємодії з професійною спільнотою і культурою світу.

На даному етапі триває реалізації першої педагогічної умови, в якій, поряд з раніше застосовуваними методами роботи зі студентським активом, додаються ряд нових: а) студенти-активісти призначаються студентами-кураторами в групи першокурсників, виступаючи тим самим в ролі наставників; б) кращі студенти-активісти беруть участь в регіональних та всеукраїнських форумах студентської молоді; в) студенти обираються в більш високі органи студентського самоврядування університету; г) проводиться робота студентського активу в якості керівників або комісарів будівельних загонів; д) організовується введення для студентів-активістів журналістської практики [72, с. 156].

На даному етапі вводиться третя педагогічна умова, спрямована на пропедевтику цінностей професійної спільноти, до входження в яку готуються студенти. З цією метою проводилася робота по виявленню існуючих цінностей професійної спільноти. Всі студенти (в більшій чи меншій мірі) були залучені в дослідження професійних спільнот.

Відомо, що всі норми і цінності черпаються молодіжним середовищем з культури дорослого суспільства. Тому ми припускаємо, що, асимілюючи суспільно-значущі і професійно-групові цінності, студенти зможуть побудувати свою індивідуально-особистісну систему цінностей. Для цього проводилися заходи, які сприятимуть розвитку потрібної для нас системи цінностей: а) усвідомлення норм, правил виконуваної професійної діяльності проходило за допомогою зустрічей з представниками одержуваної професії, вивчення професійних етичних кодексів або кодексів поведінки (певних підприємств) і групового обговорення їх нормативів; б) співвіднесення себе з деяким професійним еталоном здійснювалося за допомогою пошуку кожним студентом такого професійного образу фахівця, на якого він хотів би бути схожим; в) оцінка себе іншими [83, с. 14].

На третьому-четвертому курсах після виявлення цінностей професійної спільноти вводиться програма тренінгів професійного розвитку. На даному етапі Рада студентського самоврядування активно сприяє студентам в отриманні тимчасової роботи, для чого проводяться ярмарки вакансій, працює студентська біржа праці, запрошуються роботодавці для зустрічей зі студентами, організовуються конкурси проектів для підприємств, як правило, з подальшим працевлаштуванням переможців.

Таким чином, показано, що студентське самоврядування в різних його проявах має суттєвий педагогічний вплив на студентську молодь. Спектр такого впливу виходить далеко за рамки основного освітнього процесу. Студентське самоврядування, в першу чергу, спрямоване на реалізацію сутнісних сил студентів, їх потреб, здібностей та інтересів в різних сферах і формах соціальної діяльності. Воно забезпечує світоглядне осмислення студентами соціальної і професійної реальності, їх відносин з оточуючими людьми. Це дозволяє говорити про можливість розвитку аксіологічного потенціалу студентів в системі студентського самоврядування.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1. Засадничі аспекти педагогічного потенціалу студентського самоврядування у роботі ЗВО

Виховний потенціал студентського самоврядування характеризує можливості виховання, закладені в ньому, що охоплюють як ресурси самого студентського колективу, так і адміністративні, педагогічні ресурси всієї позанавчальної виховної системи закладу вищої освіти. При характеристиці виховного потенціалу, найбільш значима саморегуляція людини, здатність протистояти негативним впливам і сприймати вплив позитивний, розвиваючи суб'єктність особистості. По суті, в здатності до самоорганізації і полягає ефект виховання.

Наявні в цій сфері дослідження виявляють широкий спектр впливів на студента і студентську спільноту за допомогою створення органів студентського самоврядування та забезпечення умов для реалізації ними свого виховного потенціалу. Величину цього потенціалу визначають як соціокультурні, соціально-політичні чинники, так і атмосфера у закладі вищої освіти, його клімат, характер і зміст відносин всередині університетської спільноти, всередині виховної системи закладу вищої освіти, положення і активність органів студентського самоврядування [7, с. 120].

Ідея студентського самоврядування закладу вищої освіти видається як спроба поєднання інтересів особистості в розвитку і самореалізації з інтересами держави у формуванні свідомого громадянського суспільства і підготовці професійних кадрів. Він спирається на системний підхід як на методологічний принцип вивчення феномена студентського самоврядування та інструмент реалізації його виховного потенціалу в практиці підготовки

майбутніх фахівців у закладі вищої освіти. Діяльність студентського об'єднання трактується як цілеспрямований, систематичний і регульований процес функціонування і взаємодії структурних підрозділів студентського самоврядування для досягнення певних колективних цілей [26, с. 17].

А.В. Красуля визначає виховний потенціал як особливу, відмінну внутрішню динамічність, віртуально-реальну систему виховно-орієнтованих, індивідуально-особистісних, професійно-особистісних, змістоцільових і організаційно-діяльнісних ресурсів і прихованих в них виховних можливостей, актуалізація та реалізація яких здатна забезпечити успішне виховання майбутнього фахівця [34, с. 97].

Виховний потенціал студентського самоврядування – це комплекс можливостей в сфері виховання майбутніх фахівців. Це джерела, засоби, ресурси, які можуть бути використані для вирішення завдань професійно-особистісного розвитку студентів, досягнення цілей виховання. Він включає в себе людей, що реалізують цілі і цінності виховання в процесі цілеспрямованої діяльності; систему відносин, що виникають між учасниками виховної діяльності у закладі вищої освіти; певний обсяг освоєного індивідом соціального і професійного досвіду; стан виховного середовища закладу вищої освіти і управлінську діяльність щодо забезпечення життєздатності виховної системи, її стійкого розвитку [54, с. 16].

Для виявлення структури виховного потенціалу студентського самоврядування, на наш погляд, необхідно визначити структуру студентського самоврядування як процесу формування ключових особистісних якостей майбутнього конкурентоспроможного фахівця.

Основними структурними елементами системи студентського самоврядування у закладі вищої освіти, на наш погляд, є: 1) суб'єкти відносин в рамках діяльності студентського самоврядування; 2) цілі і зміст взаємодії суб'єктів і 3) організаційні форми, методи і засоби цієї взаємодії [66, с. 48].

Ґрунтуючись на сучасній теорії професійної освіти, можна виділити чотири основні суб'єкти студентського самоврядування як соціальної освітньої системи: студентське середовище; органи студентського самоврядування як її найважливішу частину; виховні структури, що впливають на студентське середовище; особистість лідера [78, с. 5].

Найважливішими складовими частинами виховного потенціалу студентського самоврядування ми вважаємо:

- виховний потенціал суб'єктів студентського самоврядування;
- виховний потенціал цілей і змісту освітніх програм студентського самоврядування;
- виховний потенціал організаційних форм, методів і засобів студентського самоврядування [89, с. 142].

Сукупність усіх перерахованих вище компонентів становить, на наш погляд, виховний потенціал студентського самоврядування.

Відповідно до пропонованої структури оціночні показники стану виховного потенціалу студентського самоврядування можуть включати в себе:

- рівень соціальної активності студентів (у вдосконаленні освітнього процесу, інноваційних змінах в закладі вищої освіти тощо);
- ефективність діяльності органів студентського самоврядування (стабільність організаційної структури, ступінь спадкоємності складу органів студентського самоврядування, престижність участі з точки зору студентів тощо);
- ефективність впливу на студентське середовище виховних структур, взаємодії цих структур з органами студентського самоврядування (створення в закладі вищої освіти організаційно-педагогічних умов для розвитку студентського самоврядування, ступінь взаємодії адміністрації освітнього закладу і органів студентського самоврядування тощо);

- рівень підготовки лідерів студентського самоврядування (наявність особистісних якостей, навичок, знань, необхідних для ефективного управління студентським колективом);
- рівень змісту освітніх програм (затребуваність викладання, якість викладання тощо);
- ефективність організаційних форм, методів і засобів (кількість і якість використовуваних форм роботи, підтримка і забезпечення з боку адміністрації діяльності студентського самоврядування тощо) [9, с. 183].

Ефективність процесу розвитку студентського самоврядування, як процесу переходу його суб'єктів з одного рівня цілісності на інший, забезпечується, з нашої точки зору, реалізацією сукупності взаємодоповнюючих і взаємопов'язаних педагогічних умов: загальні педагогічні умови; умови, що опосередковано впливають на розвиток студентського самоврядування закладу вищої освіти (організація студентського колективу; сформованість виховної системи в закладі вищої освіти; високий рівень професійної підготовки і творчий потенціал студентської молоді), і умови, що безпосередньо впливають на розвиток студентського самоврядування у закладі вищої освіти (ступінь сформованості суб'єкт суб'єктних відносин в системі студентського самоврядування; рівень сформованості навичок самоуправлінської діяльності, як відправна точка у розвитку студентського самоврядування; максимальне залучення студентської молоді в студентське самоврядування; різноманітність форм і методів роботи органів студентського самоврядування, що сприяють соціалізації особистості суб'єктів студентського самоврядування; соціальне партнерство органів студентського самоврядування у внутрішньому і зовнішньому середовищі як вищий рівень розвитку студентського самоврядування) [21, с. 63].

Ми дотримуємося думки, що загальні педагогічні умови виділяються в окрему групу на тій підставі, що студентське самоврядування не є

відокремленим елементом системи виховання, а функціонує як його підсистема, що передбачає вплив виділеної групи і на діяльність органів студентського самоврядування.

Фундаментальна педагогічна умова організації студентського колективу, як початкового етапу становлення діяльності студентського самоврядування, є відправною точкою в реалізації педагогічних умов, що опосередковано впливають на його розвиток. Будучи предметом досліджень ця умова передбачає авторитарні дії педагогів-організаторів по об'єднанню студентської молоді в єдиний колектив, подальша діяльність якого впливає на залучення індивіда до соціуму, включення його в суспільне життя, навчання поведінці в колективах, твердження суб'єктів як особистостей і виконання ними соціальних ролей [36, с. 123].

Важливою педагогічною умовою, що безпосередньо впливає на розвиток студентського самоврядування, є теоретична та практична підготовка суб'єктів студентського самоврядування до самоуправлінської діяльності, яка залежить від професіоналізму педагогів, які навчають цьому студентів та направляють їх практичну діяльність, так як саме практична діяльність є показником засвоєння теоретичних знань. При цьому необхідно уникати «тимчасового розриву між практикою і знаннями, оскільки вони укладаються в свідомості не в результаті автоматичного повторення теоретичних правил і абстрактних понять в стінах аудиторної кімнати, а набуваються в процесі діяльності» [57, с. 64].

Наступною умовою, що безпосередньо впливає на розвиток студентського самоврядування, є створення суб'єкт-суб'єктних відносин, розглядаючи специфіку яких слід відзначити, що «система самоврядування у закладі вищої освіти може існувати тільки за умови складання суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачами і студентами». Гармонійне співіснування і співробітництво, на нашу думку, робить можливим формування і розвиток індивідуальності, самостійності, суб'єктної позиції кожного, необхідних професійних компетенцій і рефлексивних здібностей.

Однією з найважливіших педагогічних умов розвитку студентського самоврядування є соціальне партнерство його органів у зовнішньому і внутрішньому середовищі, так як виховання особистості має будуватися на базі конкретизованих цінностей нації, обумовлених її традиціями.

Сучасні студенти – це майбутні фахівці, від потенціалу яких безпосередньо залежить формування ідеалів і цінностей, національних ідей та проектів України.

У нашому розумінні, соціальне партнерство є одним з видів взаємодії суб'єктів, спрямованим на реалізацію загальної соціально значущої задачі, розглядаючи при цьому взаємодію з точки зору теорії виховання, суть якої полягає в тому, що сприйняття навколишньої дійсності визначається знанням і досвідом, накопиченим в ході взаємодії з навколишнім середовищем.

Формування органами студентського самоврядування цілеспрямованої взаємодії в рамках тривалого соціального партнерства з установами, що представляють собою частину виховного розвиваючого простору і такими, що потребують культури як носіїв культури сучасного суспільства і ретрансляторів культурної спадщини нації, є показником рівня розвитку системи студентського самоврядування закладу вищої освіти [81, с. 174].

Соціалізація особистості в результаті соціального партнерства охоплює всі процеси прилучення до культури, комунікації, адаптації в сучасному соціумі. Роль соціалізації в формуванні особистості важко переоцінити, соціалізація, по суті, єдиний шлях формування і її розвитку.

Усвідомлений, цілеспрямовано організований виховний розвиваючий простір на базі закладу вищої освіти сприяє адаптації представників студентської молоді в суспільстві та створює умови для відокремлення його суб'єктів відповідно до специфіки їх професійної діяльності. Такий підхід дозволяє особистості придбати соціальну природу, здатність асоціювати себе з суспільством, брати участь у соціальному житті, нести в суспільство придбаний в процесі соціального партнерства досвід, який стає її особистісним новоутворенням [96, с. 47].

Виховне значення зовнішнього середовища в процесі організованої взаємодії з нею полягає в розширенні можливостей для професійного становлення випускників закладів вищої освіти. Ця думка простежується в працях С.Л. Рубінштейна, який стверджував, що людина формується, реалізується і розкривається в діяльності, і «в діяльності виражається особистість людини і одночасно діяльність формує її особистість».

Діяльність органів студентського самоврядування у зовнішньому середовищі, з одного боку, свідчить про високий рівень розвитку студентського самоврядування в закладі вищої освіти, з іншого – впливає на подальше його вдосконалення. Студенти, які беруть активну участь в системі соціального партнерства, більш перспективні в подальшому професійному самовизначенні [65, с. 219].

Однак при будь-якому рівні суб'єкт-суб'єктних відносин в системі «студентське самоврядування – педагог», при будь-якому рівні засвоєння студентами теоретичних основ студентського самоврядування, при наявності будь-якого ступеня активності студента як суб'єкта студентського самоврядування, розвиток студентського самоврядування передбачає активну педагогічну підтримку, виражену в діяльності педагогів по створенню розвиваючого простору і передбачає можливість саморозвитку і самореалізації кожного студента [10, с. 18].

Формування молодого кваліфікованого фахівця відбувається поетапно. Період навчання у закладі вищої освіти є одним з найважливіших етапів, в результаті якого студент набуває різних компетенцій, характерних для тієї спеціальності, яку він освоював. Однак слід зазначити, що успішність освоєння дисциплін, що викладаються не може в повній мірі забезпечити всебічного і гармонійного розвитку особистості того, хто навчається. В результаті чого виникає необхідність наявності в освітній організації можливостей для розвитку внутрішнього потенціалу студентів. Функціонування позанавчальної діяльності закладу вищої освіти дозволяє студентам розвинути навички самоорганізації, набути досвіду

організаторської діяльності, реалізувати наявний творчий потенціал [18, с. 43].

Освітній процес у закладі вищої освіти значно відрізняється від освітнього процесу в школі тим, що перед студентом виникає необхідність розвитку самого себе в сфері обраної ним професії, мотивації себе на отримання знань і оволодіння професією тощо, необхідність взяття на себе відповідальності за організацію своєї діяльності [32, с. 21].

Самоорганізація – це показник особистої зрілості людини, сукупність природних і соціально придбаних властивостей особистості, втілених в особливостях волі, інтелекту, в мотивах поведінки і реалізованих в організації діяльності людини. У складі процесу самоорганізації виділяють наступні функціональні компоненти: цілепокладання, аналіз ситуації, планування, самоконтроль, волюва регуляція, корекція [42, с. 56].

Сучасна освітня система закладу вищої освіти підкреслює значимість переходу особистості студента з об'єкта навчання в активного суб'єкта навчальної діяльності, а також активізує самоврядну творчу навчально-професійну діяльність. На зміну традиційним способам навчання приходять більш сучасні інтерактивні та активні методи навчання, ключовою характеристикою яких є те, що під час їх реалізації взаємодія в навчальному процесі відбувається в режимі діалогу, тобто ті, хто навчаються, взаємодіють не тільки з викладачем, але і, що найголовніше, один з одним. Для реалізації інтерактивних форм навчання необхідно оволодіння компетенціями самодисципліни та самоорганізації навчальної діяльності [61, с. 180].

Самоорганізація навчальної діяльності – це діяльність студента, яка стимулюється і направляється цілями самоврядування та саморегулювання своєї професійно значимої навчальної роботи, що реалізується системою інтелектуальних дій, спрямованих на самостійну організацію і здійснення своєї навчальної праці. Самоорганізація студента залежить від його мотивації на навчальну діяльність. В значній мірі настрій студента на визначення життєвого призначення, на постановку особистих цілей в житті, на грамотне

планування і послідовне виконання заданих дій в навчальному процесі буде відображений в його уявленні себе як самоорганізованої, успішної особистості, в якій сучасне суспільство відчуває потребу [71, с. 120].

Виходячи з цього, виникає необхідність переведення студента з пасивного споживача знань в активного їх творця, що вміє формулювати проблему, аналізувати шляхи її вирішення, знаходити оптимальний результат і доводити його правильність. У зв'язку з цим слід визнати, що самостійна робота студентів повинна стати основною формою освітнього процесу.

Говорячи про організацію позанавчальної діяльності студентів, слід зазначити, що її мета – створення оптимальних соціокультурних та освітніх умов для професійного становлення гармонійної і всебічно розвиненої особистості студента, для підготовки компетентного фахівця, творчо мислячого, здатного до самовдосконалення та самореалізації, що володіє відповідальністю і цивільною самосвідомістю.

Один з механізмів організації позанавчальної діяльності у закладах вищої освіти є розвиток органів студентського самоврядування, студентських рад, які включають в себе представників різних студентських об'єднань та представників навчальних підрозділів.

Унікальним шляхом розвитку студентського самоврядування у закладах вищої освіти на наш погляд є робота наставників (тьюторів).

В даний час інтерес до феномену тьюторства тільки починає зароджуватися в українському суспільстві, що ще раз підтверджує актуальність досліджень цього питання. Тьютор – це людина яка здійснює безпосередню роботу зі студентами, що сприяє підвищенню ефективності навчання, активізації самостійної творчої діяльності студентів в навчальному та науковому процесі, стимулює розвиток ініціативи, самостійності, творчих здібностей студентів, формування позитивних моральних якостей, навчає організаторським і управлінським навичкам [73, с. 8].

Тьютор – це студент старших курсів, що сприяє успішному освоєнню студентами першого та другого курсів вимог основних професійних освітніх

програм, здійснює консультування студентів з питань бально-рейтингової системи навчального процесу з використанням системи залікових одиниць і який контролює виконання студентами навчального плану за напрямом підготовки.

Діяльність тьюторів спрямована на допомогу студентам першого та другого курсів в адаптації до нового освітнього середовища – організація освітнього процесу в університеті значно відрізняється від школи. Наставник функціонує з метою виховання у студентів почуття громадянської відповідальності і патріотизму, всебічного культурного розвитку студентів, на створення в академічній групі атмосфери дружби і взаємодопомоги, сумлінного ставлення до навчання, залучення студентів до наукової і громадської роботи [16, с. 400].

Для студентів – наставників, позитивним ефектом є придбання навичок організації та згуртування колективу, досвіду мобільного вирішення незапланованих ситуацій, розвиток таких якостей як комунікабельність, дисциплінованість, відповідальність, тобто всіх тих якостей, які будуть для них певним бонусом в подальшій професійній діяльності. Досвід роботи наставником підвищує конкурентоспроможність студентів на ринку праці, тому що вони розвивають навички координації людей, які, по суті, є навичками керівника, лідера, здатного мотивувати людей і управляти їх діяльністю [45, с. 21].

Таким чином можна зробити висновок, що робота в закладі вищої освіти тьюторів має позитивний вплив на адаптацію студентів першокурсників, розвиток органів студентського самоврядування та підвищення конкурентоспроможності самих тьюторів, що в подальшому робить їх більш затребуваними на ринку праці.

Реалізацію гуманістичної стратегії виховання особистості майбутнього фахівця необхідно пов'язувати з всілякою підтримкою розвитку студентського самоврядування у закладах вищої освіти. Сучасна дійсність вимагає ефективної соціалізації молоді, виховання і розвитку у студентів

якостей ініціативного і самостійного суб'єкта, здатного творчо і активно будувати свої відносини в різних сферах дійсності на основі саморозвитку, самоосвіти, самовиховання, самоврядування. Досить ефективно ці якості особистості формуються в процесі студентського самоврядування, як основної форми участі студентів в управлінні студентським життям закладу вищої освіти. Участь у студентському самоврядуванні – це особливий вид діяльності, в реалізації якого проявляються і розвиваються професійні, організаторські, лідерські, творчі здібності та особистісні якості студентів. У вишівській практиці відомо чимало різних форм і моделей виховної роботи. Можливість і своєчасність застосування тієї чи іншої моделі повинна бути прив'язана до завдань певного етапу розвитку студентського самоврядування як цілісного процесу [49, с. 35].

Специфіка створення систем розвитку студентського самоврядування полягає в функціонуванні моделей, що відповідають традиціям, що склалися і доповнені новими ідеями і елементами, варіативності моделей, підключених до вирішення найбільш актуальних виховних програм, які визначаються в розвитку загальної програми виховання майбутнього фахівця закладу вищої освіти з урахуванням передового досвіду ЗВО.

В процесі моделювання студентського самоврядування можуть бути створені різні моделі інноваційної діяльності: змістовні, управлінські, нормативно-правові та інші, які складуть основу майбутнього проєкту. Безумовно, що освітня установа самостійно вирішує питання про те, яка модель або її модифікації в найбільшій мірі відповідають завданням подальшого розвитку самої установи [30, с. 208].

У разі, коли ми моделюємо якісь варіанти студентського самоврядування, нас цікавить і моделювання структури даного об'єкту, і моделювання його функціонування. У той же час, з огляду на те, що багато подій життя носять випадковий характер, деякі дослідники радять будувати модель на основі установлення імовірнісних подій, тобто використовувати стохастичне моделювання.

Модель студентського самоврядування не може бути повністю ідентична відтворюваною нею дійсності, її основна функція, як раз, і полягає у виділенні істотних сторін і зв'язків університетської дійсності. При моделюванні студентського самоврядування у закладі вищої освіти слід спиратися на такі пріоритетні принципи:

- вільний вибір закладом вищої освіти і його підрозділами моделі студентського самоврядування, виходячи зі своєї специфіки і наявних традицій та прецедентів;
- орієнтація на індивідуальні та колективні інтереси, потреби, здібності всіх учасників освітнього процесу (студенти, викладачі, батьки, роботодавці, місцева влада, громадські організації);
- рівноправна позиція всіх суб'єктів самоврядування;
- діяльнісний підхід, що дозволяє направити індивідуальну та колективну діяльність студентів на корисні справи;
- тісний контакт закладу вищої освіти і його підрозділів з місцевою громадою, владою, бізнесом, громадськими організаціями [68, с. 427].

У синергетичній моделі студентського самоврядування можуть бути закладені такі цінності як вільна, творча, гармонійно розвинена особистість, висока професійна кваліфікація, особистість живе у відкритому громадянському суспільстві, що визнає її цінності, конкурентоспроможна в умовах ринку. Синергетичний підхід – це методологічна орієнтація в пізнавальній та практичній діяльності, що передбачає реалізацію сукупності ідей, понять і методів у дослідженні та управлінні відкритими нелінійними системами. Відомі варіанти визначення синергетики спираються на такі властивості системи, як нелінійність, когерентність, відкритість, які дійсно необхідні для самоорганізації різних систем. У студентському самоврядуванні це – особистість студента і викладача [27, с. 39].

Синергетичний підхід дозволяє розглядати студентське самоврядування у закладі вищої освіти як процес, який в значній мірі самоорганізується, не заснований на прямих причинно-наслідкових зв'язках,

а протікає неоднозначно, процес обумовлений безліччю внутрішніх і зовнішніх впливів; закономірних і випадкових; передбачуваних і стихійних; упорядкованих і хаотичних. Синергетичний підхід у самоврядуванні – методологічний принцип дослідження і розуміння цього процесу як нелінійної системи, що вказує на передбачуваність, хаотичність, ймовірність і суб'єктність поведінки його учасників, в силу чого в системі самоврядування виникає хаос, необхідність подолання якого стає внутрішнім джерелом її самоорганізації та саморозвитку [19, с. 9].

Таким, чином, синергетичний підхід до моделювання системи студентського самоврядування у закладі вищої освіти заснований на використанні властивостей нелінійності, відкритості управлінських систем, їх здатності адаптуватися до умов навколишнього середовища на основі самоорганізації. Також, на наш погляд, при моделюванні системи студентського самоврядування закладу вищої освіти з використанням синергетичного підходу необхідно враховувати такі їх особливості.

- нелінійність розвитку управлінських систем. Теорія синергетики і практики враховують, що стан спокою або лінійного розвитку є лише абстракцією, задовільно описує систему тільки в короткому інтервалі часу.
- багатоваріантність, альтернативність розвитку систем. Результатом моделювання синергетичних систем внаслідок проходження ними через безліч точок біфуркації буде не кінцевий стан системи, а поле різновірогідних станів.
- здатність системи до якісного стрибка. Накопичення пізнавального неврівноваження в системі (флуктації) може викликати якісний перехід системи з одного рівня на інший як в позитивній, так і в негативній динаміці [15, с. 8].

У розвитку та становленні системи студентського самоврядування як будь-якого феномена соціального розвитку все більш чітко виявляється значення розуміння ролі ритмів і циклів в його здійсненні.

Моделювання системи студентського самоврядування з використанням синергетичного підходу призводить, на наш погляд, до зміни оцінки результатів управління. Стає очевидним розгляд системи будь-якого рівня не з позиції оцінки різниці «кінцевий результат системи (випускник закладу вищої освіти) – початковий стан (студент I курсу), а як визначення відмінності безлічі альтернатив розвитку при управлінському впливі і безлічі альтернатив безуправлінського розвитку. В управлінських системах, які є відкритими системами, що включають взаємодії організаційних, мотиваційних, діагностичних підсистем, синергетичні ефекти дозволяють переводити природний розвиток в стрибкоподібне зростання і перехід системи в якісно новий стан. Це радикальний спосіб виведення системи студентського самоврядування з кризи. Для формування синергетичних ефектів в системі студентського самоврядування необхідним є дотримання наступних умов:

- повинні бути узгоджені в часі і просторі умови функціонування підсистем, що входять в систему студентського самоврядування;
- має бути виявлена провідна ланка якісного розвитку (управлінсько-організаційна, педагогічна інновація) і забезпечити його саморозвиток;
- зовнішні впливи на систему (адміністрації навчального закладу) повинні бути когерентні внутрішнім автоколиваннями системи, збігатися з ними як за вектором, так і за темпом і частотою [29, с. 35].

У реальних самоврядних системах це означає, що якщо провідною ланкою є інноваційні механізми і засоби інноваційного менеджменту, то пошуковий етап, наукова концепція, матеріально-технічне, науково-методичне забезпечення і супровід повинні бути системними, комплексними, скоординованими в просторі і часі, послідовні, когерентні, всеохоплюючі, безперервні.

2.2. Реалізація педагогічного потенціалу студентського самоврядування ЗВО в сучасних умовах

Організація студентського самоврядування у закладі вищої освіти в сучасних умовах – одна з проблем, яка очікує на своє вирішення. Цілком очевидно, що сьогодні нова соціокультурна дійсність обумовлює неправомірність механістичної реанімації системи такого самоврядування радянського періоду та пострадянської доби. Продуктивний розвиток студентського самоврядування вимагає використання інноваційних підходів.

Осмислення проблеми самоврядування неможливо без уточнення з позицій теорії соціального пізнання таких понять, як «керівництво», «управління», «самоврядування».

Спільна діяльність людей в режимі керівництва передбачає взаємодію керівника і виконавця (виконавців). Керівник задає виконавцю цілі, об'єкт, предмет діяльності, визначає засоби і способи її здійснення, відстежує її хід і оцінює результат. Виконавець втілює в життя волю керівника, залишаючись безініціативною стороною взаємодії.

У режимі управління взаємодіють управлінець (менеджер), що задає цілі, об'єкт, предмет діяльності, і практики. Кожен з них володіє певними засобами і способами здійснення діяльності. Спільними діями вони наближають досягнення бажаного результату, який вони спільно і рефлексують.

Самоврядування – один з режимів протікання спільної діяльності людей, поряд з керівництвом і управлінням. У режимі самоврядування взаємодіє спільність (колектив) людей, спільно визначають мету, об'єкт, предмет своєї діяльності, домовляються про засоби і способи її реалізації. В процесі їх спільної діяльності виникають особливого роду відносини, які надають їх взаємодії характер співробітництва, спільного буття (події) в просторі діяльності та спілкування. Згодом подібні відносини стають безпосередньою основою подальшого розвитку, вдосконалення діяльності.

Більш того, як показують дослідження, розвиває їх як самобутні особистості, творчі індивідуальності [43, с. 8].

Самоврядування традиційно розуміється не як самостійна взаємодія студентів в загальному колективі, а як адміністративно-командне керівництво ними в межах колективу. У цьому випадку порушується самостійність, творча ініціатива і активність студента. Це призводить до деформації соціального і правового становища молоді в суспільстві.

Традиційно самоврядування розуміється не стільки як функція колективу, скільки як функція організації. Сам колектив при цьому ототожнюється з організацією. Наявність великої кількості організаційних структур (партійних, профспілкових, комсомольських, адміністративних) перетворювало заклад вищої освіти в організацію з непомірною кількістю органів, посадових осіб, наділених владними повноваженнями, наділених особливими правами і привілеями. У слові «самоврядування» головний упор робився на другу його частину.

Нерідко студентське самоврядування по відношенню до викладачів грало службову роль. Його завданням вважалася допомога викладачам в навчанні і вихованні студентів. Це призводило до створення студентської еліти, а значить – до руйнування нормальних внутрішньоколективних і міжособистісних відносин. Навіть організація співробітництва розумілася як керівництво його учасниками.

З іншого боку, керівники студентського самоврядування нерідко перетворювалися в «цапів-відбивайлів». На них звалювали відповідальність за всі провini і недоліки студентів. Так, при педагогічних «розборках» в складних ситуаціях, коли треба було когось покарати, а кого – незрозуміло, під удар ставився той же актив.

На сучасному етапі розвитку студентського самоврядування з'ясувалося, що традиційні форми самоврядування не дають бажаного ефекту, тому що не відповідають динамічним змінам у молодіжному студентському середовищі.

У зв'язку з модернізацією освіти в закладах вищої освіти в даний час має велике значення пошук ефективної і дієвої системи виховання, заснованої на демократичних методах і засобах управління, педагогіки співробітництва і студентському самоврядуванню. Особливої актуальності набуває пошук шляхів формування особистості майбутнього фахівця за допомогою студентського колективу, процеси демократизації вишівського життя і розвитку студентського самоврядування.

Сучасний підхід до проблеми студентського самоврядування передбачає прийняття педагогічною спільнотою наступних його підстав.

Сенс студентського самоврядування полягає не в тому, щоб студенти включалися в існуючі піраміди керівництва-виконання, а в тому, щоб вони набували особистий досвід демократичних відносин і форми його усвідомлення. «Тільки там, де є суспільне життя, є потреба і можливість самоврядування. Де її немає, всяке самоврядування виродиться в фікцію або гру» [97, с. 5].

Студентське самоврядування – не спеціальна діяльність студентів «з управління» (звідси поширилося копіювання рад, урядів тощо), а режим протікання спільної і самостійної життєдіяльності студентів, який забезпечує необхідну динаміку демократичних відносин в студентському середовищі, задає реальні можливості громадянського і особистісного самовизначення студентів.

Студентське самоврядування виростає навколо підготовки і реалізації конкретних колективно-творчих справ, проектів, подій (на рівні студентської групи, тимчасової творчої групи, закладу вищої освіти).

Виникнення системи внутрівишівського самоврядування – явище високого рівня складності, результат тривалої роботи викладачів і студентів за визначенням елементів системи, зв'язків між елементами, якостей системи як цілого, її взаємодії з середовищем. Неможливо «будувати» систему студентського самоврядування формально; її можна лише «вирощувати» в процесі діяльності.

Для організації самоврядування в студентських групах важливим є знання особистості студентів, їх інтересів, потреб, мотивів поведінки. Такий підхід буде сприяти активізації ініціативи і самостійності студентів у закладі вищої освіти. Тільки в даному випадку кожен студент зможе проявити активність і перевірити свої здібності в різних видах діяльності.

Студентське самоврядування на сучасному етапі свого розвитку ламає відживаючі стереотипи щодо викладачів стосовно виховної роботи, висуває до них нові вимоги. Викладач в умовах нової практики організації студентського самоврядування повинен бути розумним і чуйним порадиником, співрозмовником, помічником, старшим другом – наставником, передає студентам свій життєвий досвід. Розвиток студентського самоврядування передбачає рішучу відмову від дріб'язкової опіки, надання реальних прав студентським колективам. Важливе і тонке питання – надання самостійності студентам в процесі самоуправлінської діяльності. Самостійність, як і свобода, не є простим наданням студентів самим собі. Самостійність в думках, справах і вчинках – складне вміння людини, що характеризує рівень його розвитку. Те ж відноситься до групи, колективу. Самостійність треба формувати в процесі виховання і самовиховання студентів. Це зручно робити, включаючись в систему самоврядування [55, с. 147].

Ефективне сучасне самоврядування має передбачати розвиток ініціативи, активності як студентів, так і викладачів при певному розмежуванні їх обов'язків і відповідальності.

У ситуаціях самоврядування студентів педагоги не можуть регламентувати міжособистісні, міжвікової, внутрішньо- і міжгрупові відносини. Однак діагностувати їх стан, проблематизувати діяльність, в якій складаються ці відносини, надавати допомогу і підтримку тим студентам, хто потребує зміцнення власної самоуправлінської позиції, – професійний обов'язок педагога як вихователя.

Визначальною частиною поняття «самоврядування» слід вважати «само». Можна виділити два рівня самоврядування: особистісний та суспільний.

Особистісний рівень самоврядування – це управління собою, своїм розвитком, характером, своїм особистим життям.

Громадський рівень самоврядування – самоврядна діяльність на загальне благо. Саме діяльність є первинною, а структури, органи – вторинні. Вони створюються за необхідності, і зовсім не обов'язково мати стільки органів, скільки видів діяльності. Взагалі не варто захоплюватися структуруванням самоврядних процесів.

Але зовсім без органів теж не можна, як не можна обійтися і без громадських доручень – індивідуальних, групових, колективних. Інакше діяльність носитиме хаотичний, непередбачуваний характер. Тут важливий стиль відносин. Адже доручення – це вираз суспільної довіри, часто воно пов'язане саме з проявом самостійності, умінням взяти на себе відповідальність за наслідки вчинку, дії, справи.

У закладі вищої освіти повинна бути створена обстановка, при якій кожен студент відчуває причетність до вирішення головних завдань, що стоять перед педагогами і студентами. У цьому плані важливу роль має відігравати участь студента в управлінні своїм колективом. Розвиток самоврядування допомагає їм відчути всю складність соціальних відносин, сформувати соціальну позицію, визначити свої можливості в реалізації лідерських функцій [60, с. 9].

Самоврядування розвивається тільки тоді, коли студенти опиняються в ситуації вибору і самі визначають шляхи вирішення поставленої проблеми.

Самоврядування може розвиватися практично у всіх видах діяльності студентів. Воно розвивається швидше там, де більш яскраво виражена сфера їх інтересів. У той же час, як показує вивчення цього явища, розвиток самоврядування в одному виді діяльності має суттєвий вплив на цей процес в інших видах діяльності.

Виділяються найбільш важливі напрямки студентського самоврядування: вирішення навчальних завдань, створення здорових міжособистісних відносин, поліпшення умов навчання і побуту, вдосконалення розкладу і навчального плану, організація дозвілля.

Зміст діяльності органів самоврядування істотно залежить від тих завдань, які визначає студентський колектив. Прояви самоврядування можуть бути найрізноманітнішими, але всіх їх має об'єднувати одне: діяльнісний підхід до структури органів управління. Спочатку треба захопити студентів будь-якою суспільно значущою справою, а потім створити відповідний орган самоврядування для його організації. Таким чином, з'являється нова ділянка роботи – утворюється новий орган самоврядування. Підхід, при якому зараз вимальовується складна структура самоврядування, а потім придумується, чим зайняти кожен її орган, – чистої води формалізм [17, с. 13].

Можна виділити кілька видів органів самоврядування:

- Представницькі органи. Вони складені з довірених осіб первинних колективів. Ці особи, як правило, представляють і висловлюють громадську думку, сукупну точку зору своїх однокурсників на істотні події студентського життя.
- Дорадчі органи, всілякі поради, де головне – обговорення проблем і спільний пошук їх рішень. Вхідні в них студенти реально впливають на зміст і характер життєдіяльності студентської групи, закладу вищої освіти. Чим більше таких студентів, тим краще. Ось чому корисно влаштовувати відкриті засідання таких органів із запрошенням до розмови всіх бажаючих. Подібні поради представляють своєрідну студентську експертизу педагогічних задумів і в значній мірі коректують їх.
- Діяльнісні, профільні органи самоврядування. Вони, як правило, представляють групу добровольців, об'єднаних спільним інтересом і

спільною ініціативою. Вони беруть на себе якусь конкретну проблему, що має загальне значення, і самі забезпечують її реалізацію [63, с. 46].

Як би не були різноманітні самоврядні структури, важливо, щоб перед ними не ставили фінансових завдань і не наділяли їх владними повноваженнями.

Органи самоврядування повинні бути досить диверсифікованими і мати підвищувальний характер, постійними і тимчасовими, оновлюваними і ситуативними.

Поряд з постійними органами самоврядування, в студентських колективах створюються різні тимчасові органи самоврядування, роль яких посилюється з розвитком самостійності та ініціативи студентів. Доцільно при створенні тимчасових органів самоврядування пам'ятати наступне:

- створення тимчасових органів самоврядування визначається конкретним завданням, що стоїть перед колективом;
- рішення про створення цих органів приймається тільки студентським колективом, громадськими організаціями або їх органами самоврядування;
- в складі тимчасових органів самоврядування можуть бути тільки ті учні, які беруть участь у вирішенні даного конкретного завдання;
- органи самоврядування незалежно від терміну, на який вони створені, повинні відзвітувати перед колективом про виконання поставлених завдань;
- здійснивши вирішення організаторського завдання, вони припиняють своє існування [74, с. 80].

Одним з істотних чинників розвитку студентського самоврядування є підготовка студентів до організаторської діяльності. У цій підготовці можна виділити три головних структурних компонента.

Перший компонент – інформаційний. Студентам в різній формі повідомляється різноманітна інформація, необхідна для їх участі у вирішенні організаторських завдань. Освоєння студентами організаторських функцій

може здійснюватися як в процесі вивчення факультативного курсу «Організаторська робота», так і на основі міжпредметних зв'язків в процесі викладання інших предметів, а також у позанавчальний час.

Другий компонент – операційний. Він включає в себе формування у студентів організаторських навичок і умінь на основі практичного застосування управлінських знань в модельованих управлінських ситуаціях. Це здійснюється під час різних занять, які ознайомлюють студентів з методами вирішення організаторських проблем.

Третім компонентом – практичним – є управлінська практика, в процесі якої закріплюються набуті знання, навички та вміння, здійснюється корекція управлінських дій.

Участь студентів в різних формах і видах самоврядування дає їм можливість зіставити теорію з практикою, набути соціального досвіду, сформувати потребу керуватися інтересами суспільства і здатність до реалізації цих потреб у трудовій, суспільно-політичній діяльності, в процесі спілкування.

У нових соціально-економічних умовах нашої країні потрібні ініціативні, творчі фахівці, здатні брати відповідальність за все, що відбувається. Людина, яка має професійну спрямованість, професійні знання і вміння, повинна бути готова до постійного духовного самовдосконалення, бути творчою, активною, самостійною, уміти робити вибір і вирішувати життєві проблеми. Одним із засобів включення студентів в соціально значущу діяльність виступає студентське самоврядування, що забезпечує індивідуальноособистісне і професійне становлення майбутнього фахівця.

Студентство як соціальна група відрізняється динамічністю, мобільністю, схильністю до інновацій, максималізму, безкомпромісністю. Одним з напрямків молодіжної політики нашої держави є розвиток студентського самоврядування в закладах вищої та середньої професійної освіти. У Законі України «Про вищу освіту» (2014 рік) в якості пріоритетного завдання заявляється створення і розвиток студентського самоврядування:

студент не тільки може, а й повинен брати найактивнішу участь в житті свого навчального закладу [84, с. 85].

Студентське самоврядування – це особлива форма ініціативної громадської діяльності студентів, спрямована на вирішення важливих питань життєдіяльності студентської молоді, розвиток її соціальної активності та ініціативи. Органи студентського самоврядування залучаються до вирішення питань у повсякденному житті закладу вищої освіти на основі вільного відкритого волевиявлення. Створення органів студентського самоврядування обумовлено необхідністю вирішення конкретної групи питань і проблем в різних сферах діяльності закладу вищої освіти самими студентами. Система самоврядування розглядається як механізм, що дозволяє студентам брати участь в управлінні закладом вищої освіти на всіх рівнях через особливі колегіальні органи і громадські організації. Пріоритетним завданням менеджменту закладу вищої освіти стає забезпечення балансу між адміністративним керуванням і самоврядуванням студентів [92, с. 82].

Участь студентів у самоврядуванні сприяє їх соціалізації, розвитку громадської активності, міжособистісної взаємодії, творчої самореалізації. Формування соціально значущих якостей особистості як педагогічно організований, цілеспрямований процес передбачає створення умов для розвитку у студентів самостійності, відповідальності, активності і спрямованості на самореалізацію. Характеристиками соціально значимої діяльності студентів є:

- орієнтація на вирішення актуальних соціальних проблем;
- професійна спрямованість діяльності;
- позитивні соціальні цінності;
- установка на саморозвиток [13, с. 17].

Отже, головною метою студентського самоврядування є організація життєдіяльності студентського колективу через участь в управлінні закладом вищої освіти. Функції органів студентського самоврядування визначають їх

виборні органи. З огляду на практичний досвід самоврядування, можна виділити наступні його функції:

- координація діяльності громадських та профспілкових студентських організацій;
- соціалізація студентів у міру випробування ними різних ролей в ході виконання творчих справ;
- профорієнтаційна робота в період виробничої практики (проект «Вступ»);
- взаємодія з органами студентського самоврядування інших навчальних закладів регіону;
- пошук і включення в суспільну роботу соціально активних студентів, стимулювання діяльності студентських об'єднань;
- участь в організації та управлінні навчально-виховним процесом;
- залучення в квазіпрофесійну діяльність через волонтерську, дослідницьку, пізнавальну, проектну роботу;
- представлення інтересів студентів на всіх рівнях;
- розробка та реалізація власних соціально значущих програм і підтримка студентських ініціатив;
- створення єдиного інформаційного простору для взаємодії студентів і адміністрації закладу вищої освіти;
- профілактика асоціальних проявів у студентському середовищі;
- працевлаштування (вирішення проблеми вторинної зайнятості студентів та пошуку роботи для випускників, формування трудових студентських загонів);
- участь в процедурах призначення стипендій та розподілу місць в гуртожитках;
- підтримка студентських сімей і малозабезпечених категорій студентів;
- організація дозвілля, відпочинку і оздоровлення студентів;

- аналіз студентських проблем, визначення перспектив та шляхів їх вирішення;
- вираження інтересів студентської молоді на рівні закладу вищої освіти, взаємодія з органами виконавчої та законодавчої влади [41, с. 143].

Соціальна активність особистості залежить багато в чому від рівня її соціальної зрілості, тобто соціальної підготовленості, соціального досвіду, характеру соціалізації. Молодь – це соціальна група, яка знаходиться на початковій стадії свого соціального життя. Це період соціального вибору місця і ролі в суспільстві. Виходячи з соціально-економічної сутності суспільного розвитку, одним з важливих критеріїв соціального вибору стає вибір трудових ролей (професійна орієнтація) молодою людиною. Цей вибір зумовлюється характером вибору рівня освіти, як соціального, так і професійного.

Даний вибір дозволяє реалізувати заклад вищої освіти. У сучасних умовах особливого значення набувають соціальні та гуманістичні функції вищої освіти. З одного боку, вища освіта сприяє розширенню свободи особистості, підвищує її творчу і соціальну активність, так як дає широкий спектр наукового знання, формуючи як науковий світогляд, так і прикладний характер використання отриманого знання. З іншого боку, через підготовку висококваліфікованих фахівців для різних галузей народного господарства вища освіта сприяє здійсненню науково-технічного прогресу і, як наслідок, перетворення всіх суспільних сфер [91, с. 382].

Однак в умовах ринкової економіки реалізація запропонованих у вищій освіті передумов соціальної свободи вибору вимагає принципово нових підходів, бо виникає об'єктивна суперечність між системою цінностей вищої школи і ситуацією, що виникає на ринку праці: з одного боку, випускник закладу вищої освіти отримує широкий обсяг знань і умінь, тоді як з іншого – ринок праці пропонує той спектр професій, в якому існує на даний момент потреба. І далеко не завжди пропозиція і попит збігаються. Тому вищій школі

необхідно не тільки реалізувати свої функції, виконати свою роль в підготовці фахівців, а й виробити механізми адаптації молоді до нової соціально-трудової ситуації.

Одним з варіантів підготовки до післявишівської життя і буде активізація особистісного потенціалу студентської молоді в процесі навчання через інтеграцію в процес управління і самоврядування.

Нинішнє становище молодих людей визначається, з одного боку, їх соціальним походженням, умовами соціалізації, в яких формуються схильності, переваги, ціннісні орієнтації, засвоюються зразки соціальної поведінки і створюються передумови для самореалізації і самоствердження, а з іншого боку, тими соціальними функціями, які молоді належить виконувати в майбутньому. Суть соціального статусу молоді полягає в самовизначенні (соціально-професійному, соціально-політичному, соціокультурному, моральному, сімейному) і в підготовці до відповідних соціальних ролей і функцій [75, с. 107].

Отже, даний віковий період має самостійне і дуже важливе значення. І від того, наскільки, зокрема, сприятливі умови самореалізації студентських інтенцій і домагань в навчально-освітньому процесі, наскільки вони зможуть «прорепетирувати» моделі соціальної активності свого майбутнього життя в роки студентства, залежить не тільки їх особистий успіх, а й позитивна спрямованість соціальних процесів в суспільстві в цілому, перспективи його розвитку, що дає можливість прогнозувати динаміку і спрямованість соціальних процесів на різних рівнях. Даними обставинами обумовлена актуальність вивчення соціальних процесів, що протікають в молодіжному, студентському середовищі, і, зокрема, процесу залучення студентства до процесів управління та самоврядування, що дає можливість прогнозувати динаміку і спрямованість соціальних процесів на різних рівнях.

Самоврядування як форма взаємодії членів організації сприяє підвищенню ефективності її діяльності. Студентське самоврядування

дозволяє студентам відчувати себе повноправними членами закладу вищої освіти, здатними впливати на його роботу у всіх сферах.

Інститути студентського самоврядування у вищій школі виконують важливі функції. Дане положення пояснюється призначенням вищої освіти, завдання якої в сучасних умовах полягає не тільки в підготовці висококваліфікованого фахівця, а й соціально-активної особистості, яка відрізняється ініціативністю, самостійністю, здатністю приймати рішення і нести за них відповідальність. Держава і суспільство відводять студентській молоді роль носіїв інноваційного потенціалу і рушійної сили розвитку суспільства, тому величезне значення в освітньому процесі приділяється системі навчально-виховної роботи, її розвитку, в тому числі і органів студентського самоврядування. Даний підхід і визначає зміст і спрямованість справжнього дослідження [58, с. 7].

Освіта розглядається як соціальна технологія, засіб здійснення, перетворення соціального об'єкта (в даному випадку, студентства) з одного його соціального статусу в інший, його перехід зі стадії первинної соціалізації на рівень вторинної. Внаслідок чого студентство як група природної маргіналізації приймає нові властивості, тобто нові якості, в той же час освіта сама виступає об'єктом свого ж впливу і теж перетворюється під впливом нових якостей, які сформувалися в об'єкті під його впливом. Сучасна молодь завжди була однією з основних рушійних сил у перетворенні умов суспільного життя, заснованої на нових соціальних, культурних, політичних і економічних цінностях. Отже, студенти виступають одночасно як об'єкт і суб'єкт управління закладом вищої освіти. В умовах же реформування освіти особистісний потенціал сучасних студентів є показником ефективності управління освітою як соціальним інститутом. З іншого боку, роль і місце студентів у процесі управління закладом вищої освіти можна визначити як соціальний фактор, що впливає на ефективність функціонування закладу вищої освіти як освітньої системи, яка в свою чергу обумовлена заходом впливу стимулюючих і перешкоджаючих соціальних

факторів, пов'язаних із попередньою (первинною) і з нинішньою (вторинною) соціалізацією досліджуваної соціальної групи [52, с. 236].

Реалізація особистісного потенціалу студентства в освітній системі закладу вищої освіти можлива за різними напрямками. У контексті даного дослідження це передбачає вивчення шляхів активізації соціальної активності студентів, їх інтеграції в управлінські процеси як одного з центральних рівноправних поряд з професорсько-викладацьким складом суб'єктів освітнього процесу. Крім усього іншого, як уже зазначалося, такого роду соціальна активність студентства дозволяє їм освоїти як результат вторинної соціалізації нові соціально-професійні ролі, норми і стандарти поведінки в майбутньому післявишівському житті. Мова в такому випадку повинна йти про студентське самоврядування як форми такої соціальної активності [92, с. 82].

Під управлінням в суспільних науках розуміють функцію соціальної системи по збереженню цілісності її структури та сприяння діяльності системи для досягнення її мети. Самоврядування в цьому випадку означає управління діяльністю організації або соціальної спільності, що реалізовується самими їх членами або безпосередньо, або опосередковано – через обраних представників.

Самоврядування в закладі вищої освіти – це прояв демократизації студентського життя і одночасно частина виховного процесу з демократичними методами управління. Самоврядні колективи – це результат самостійного об'єднання людей для здійснення своїх інтересів.

Результатом самоврядування може стати створення умов для самореалізації особистості, для задоволення нею культурних, цивільних, організаційних, професійних потреб. Проте справжнє дослідження, включаючи в себе в якості компонента (хоча і основного) вивчення студентського самоврядування, тільки до нього не зводиться, а розглядає проблему в більш широкому аспекті, у всьому спектрі студентського буття в

рамках закладу вищої освіти як соціального інституту і студентства як соціальної групи.

ВИСНОВКИ

Всебічний аналіз педагогічного потенціалу студентського самоврядування, проведений з урахуванням контексту сучасного українського закладу вищої освіти і включає елементи історико-рефлексивного і порівняльного дослідження дозволив зробити ряд узагальнюючих висновків.

В магістерській роботі розкрито сутність студентського самоврядування як соціального інституту, що володіє значним педагогічним потенціалом і здійснює особливу форму управління, яка передбачає активну участь студентів у підготовці, прийнятті та реалізації управлінських рішень, що стосуються як життєдіяльності закладу в цілому, так і розвитку студентського колективу зокрема. Визначено основні суб'єкти студентського самоврядування: студентські рухи, студентські організації, виборні громадські органи, ініціативні групи. Розкрито специфіку студентської організації як основного суб'єкта студентського самоврядування, що сприяє реалізації творчого потенціалу студентської молоді в інтересах суспільного розвитку і в інтересах самого студентства.

Магістерське дослідження встановило суперечливу тенденцію в розвитку суспільної свідомості сучасної студентської молоді: з одного боку, було зафіксовано позитивну трансформацію поглядів студентства, що виражена в готовності до участі в різних видах соціально-орієнтованої діяльності, з іншого боку лише незначна частина студентів виявляє бажання прийняти на себе відповідальність за організацію студентського самоврядування або працювати в ньому на постійній основі, хоча значною мірою усвідомлює необхідність успішного функціонування і розвитку студентської організації, здатної представляти корпоративні інтереси студентства як соціального інституту.

Історико-рефлексивний і порівняльний аналіз розвитку студентських рухів дозволив констатувати, що незалежно від національної та культурно-історичної специфіки окремо взятих регіонів успішність функціонування студентських організацій залежить від того, в якій мірі їх цілі і завдання корелюють зі стратегічними цілями і місією закладів вищої освіти, покликаних здійснювати трансляцію від покоління до покоління алгоритмів педагогічної діяльності і формувати професійно-значущі ціннісні орієнтації студентів. Успіх студентського самоврядування залежить також від послідовності і педагогічної доцільності громадського регулювання діяльності студентських організацій в соціокультурному освітньому середовищі, в якій студенти стають суб'єктами оновлення вищої освіти.

В магістерській роботі сформульовано ряд принципів, що відображають демократичний характер діяльності студентського самоврядування, а також його специфіку як особливого роду соціального інституту: амбівалентності ціннісних орієнтацією студентів, що поєднують орієнтацію на високі духовні цінності з яскраво вираженими мотивами підвищення матеріального добробуту; спільного організаційного проектування, що передбачає спільну конструкторську діяльність студентів і викладачів, які розробляють ефективну структуру студентської організації; кооперації з соціальними партнерами, що передбачає створення робочих альянсів між суб'єктами студентського самоврядування та значущими агентами зовнішнього середовища; фокусування уваги і вибору пріоритетів, покликаного зосередити зусилля студентського активу на вирішенні найбільш актуальних проблем.

Сукупність цих принципів відображає суперечливі характеристики сучасного контексту розвитку студентського самоврядування, а також визначає ряд орієнтирів, що мають певну значимість для організації соціально значимої діяльності студентів і реалізації педагогічних функцій студентської організації.

У роботі розкрито сутність педагогічного потенціалу студентського самоврядування трактуючи його як сукупність можливостей ефективно здійснювати педагогічні функції (насамперед виховну, освітню та розвиваючу) з метою розширення і посилення педагогічного впливу на студентську молодь.

У магістерській роботі визначено критерії актуалізації педагогічного потенціалу: реалізація виховної функції студентської організації, пов'язаної з соціальним та професійно-особистісним вихованням студентів; використання самоврядування як ресурсу самоорганізації навчальної діяльності студентів; здійснення розвиваючої функції студентського самоврядування, показниками якої є розвиток у студентів організаторських, комунікативних та творчих здібностей.

В роботі визначені найбільш значущі організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективність актуалізації педагогічного потенціалу студентського самоврядування: командна організація його діяльності; системний педагогічний супровід соціально-орієнтованої діяльності студентської молоді, що включає педагогічну турботу, педагогічну підтримку та соціально-педагогічне управління; організація виховного простору закладу вищої освіти.

В магістерській роботі здійснено контент-аналіз ряду концепцій виховної роботи українських закладів вищої освіти, який дозволив зробити висновок про те, що в цих концепціях важливе місце відводиться студентському самоврядуванню, котре володіє значним педагогічним потенціалом, хоча в різних закладах вищої освіти сформувалися різні уявлення про роль студентського самоврядування у виховній роботі і не всі заклади вищої освіти розглядають його як визначальний фактор розвитку виховної системи.

В роботі докладно проаналізовано процес становлення студентського самоврядування в університетах і на основі узагальнення емпіричних даних визначено результативність реалізації його педагогічного потенціалу.

Відносно високі показники участі студентів в соціально-орієнтованій діяльності, наявність у них позитивної мотивації до такої участі, сформованість у студентів, залучених до студентського самоврядування, організаторських, комунікативних, творчих здібностей, соціальної компетентності та професійно значущих якостей свідчить про успішну реалізацію виховної та розвиваючої функцій. Разом з тим дослідження показало, що не в повній мірі реалізується освітня функція студентського самоврядування.

Таким чином, студентське самоврядування в сучасному закладі вищої освіти має значний педагогічний потенціал, що сприяє професійно-особистісному становленню студентів та їх участі в різних видах соціально-орієнтованої діяльності. Подальшого дослідження вимагає механізм реалізації освітньої функції студентського самоврядування, значимість якої в майбутньому буде посилюватися у зв'язку з інтенсивним розвитком процесів глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти, що вимагають від студента високого рівня самоорганізації навчальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко Ю. Взаємодія адміністрації університету, студентського самоврядування та педагогічного колективу з розвитку лідерських якостей у студентської молоді. *Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та молодих учених, 16-17 травня 2016 р. / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А.С. Макаренка, Навчально-науковий Ін-т педагогіки і психології та ін.; [редкол.: С.Б. Кузікова, Ю.А. Бондаренко, С.М. Кондратюк та ін.]. Суми: ФОП Цьома С. П., 2016. С. 71–74.
2. Авраменко Ю.І. Розвиток лідерських якостей особистості через участь в органах студентського самоврядування. *Магістр*: збірник статей за матеріалами науково-практичної конференції "Наукові пошуки молодих учених", 12 травня 2016 року / МОН України, Сумський державний пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, Навчально-науковий ін-т педагогіки і психології, Каф. менеджменту освіти та проф. підготовки; [гол. ред. О.Г. Козлова; редкол.: А.А. Сбруєва, М.О. Лазарєв, М.Ю. Рисіна та ін.]. Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. С. 3–6.
3. Арнаутов М.В. Соціально-педагогічна діяльність студентського самоврядування у вищому навчальному закладі. *Сучасна молодь: крок у майбутнє*: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції для студентів та аспірантів / МОН України, Сумська обл. держ. адміністрація; [ред. кол. випуску: В.В. Бугаєнко, О.М. Полякова]. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка], 2008. С. 150–154.
4. Баженова Н.Г. Конструирование культурного пространства вуза как основа развития студенческого самоуправления. *Педагогическое образование и наука*. 2009. № 3. С. 91–93.

5. Баженова Н.Г. Орган студенческого самоуправления: организация или самоорганизация? *Педагогическое образование и наука*. 2011. № 4. С. 67–71.
6. Барбінова А.В. Студентське самоврядування як чинник формування майбутнього вчителя. *Методика викладання природничих дисциплін у вищій і середній школі. XVIII Каришинські читання: міжнародна науково-практична конференція, (26-27 травня 2011 р., м. Полтава): збірник наукових праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Полтавський національний педагогічний ун-т ім. В. Г. Короленка; Ін-т педагогіки НАПН України та ін.; [редкол.: М.І. Степаненко, Р.А. Сітарчук, В.І. Лагно та ін.]*. Полтава: [Астроя], 2011. С. 99–100.
7. Белякин А.М. Управление современными институциональными преобразованиями: опыт университетов США. *Педагогика*. 2009. № 6. С. 119–123.
8. Белік Т.А. Таксономія цілей навчання як запорука належної організації та діяльності органів студентського самоврядування. *Управління школою*. 2018. № 13-15. С. 64–66.
9. Білий Л.Г. Організаційно-педагогічні умови ефективного управління вищим навчальним закладом недержавної форми власності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка; [редкол.: А.А. Сбруєва, Б.В. Год, О.В. Єременко та ін.]*. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2011. № 6-7 (16-17). С. 178–186.
10. Бобало Ю. Управлінські впливи системи внутрішнього забезпечення якості в закладах вищої освіти. *Вища освіта України*. 2019. № 2. С. 10–29.
11. Бобіль Д. Місце і роль студентського самоврядування в системі університетської економічної освіти. *Вища школа*. 2011. № 5/6. С. 105–116.
12. Богданова Н. Естетичний чинник у структурі студентського самоврядування. *Вища освіта України*. 2015. № 3. С. 65–70.

13. Боголіб Т. Специфіка управління структурою організації в інноваційному ВНЗ. *Рідна школа*. 2008. № 10. С. 16–18.
14. Боголіб Т.М. Принципи управління вузом. Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди, 2004. 202 с.
15. Бойченко М.А. Болонський процес як форма централізації управління вищої освіти в Європейському регіоні. *Болонський процес: проблеми, пошуки, перспективи*: Матеріали конф., 21-22 березня 2006 р., м. Суми / Редкол.: В.В. Бугаєнко, О.Г. Козлова (голова), М.О. Лазарєв та ін. Суми: ВТД "Університетська книга", 2006. С. 6–10.
16. Бойченко М.А. Менеджмент талантів у вищій школі: інноваційна модель. Теорії та технології інноваційного розвитку вищої освіти: глобальний і регіональний контексти: монографія / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка; за заг. ред. професора А.А. Сбруєвої. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. С. 387–402.
17. Бутівщенко С.В. Закономірності управлінської діяльності у сфері вищої освіти. Нові технології навчання: науково-методичний збірник / МОН України, [Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України; [ред. кол.: О.П. Гребельник, Я.Я. Болюбаш, І.А. Шелест та ін.]. Київ: Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2010. Вип. 63: Ч. 1. С. 10–15.
18. Васильєв А. Побудова інноваційної системи управління університетом: інтегрована інформаційна система: на прикладі Сумського державного університету. *Вища школа*. 2011. № 1. С. 40–45.
19. Васиньова Н.С. Розвиток теорії управління вищими навчальними закладами в Україні (остання чверть XX - початок XXI століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.06 "Теорія і методика управління освітою, 01 "Освіта/Педагогіка"; МОН України, Державний заклад "Луганський національний унт ім. Т. Шевченка". Старобільськ, 2019. 20 с.

- 20.Вища школа: управління, фінансування і якість. *Освіта України*. 2019. № 8, 25 лютого. С. 5.
- 21.Габрук З. Роль студентського самоврядування. *Освіта. Технікуми, коледжи*. 2007. № 4 (19). С. 62–63.
- 22.Галата С. Як розподілити повноваження у вищих навчальних закладах? *Освіта України*. 2016. № 5, 8 лютого. С. 6.
- 23.Гніпа Д.О. Сучасні проблеми організації діяльності студентського самоврядування. *Філософія культури: мова - раціональність - освіта*: третя Всеукраїнська науково-практична конференція, 20 квітня 2012 р.: матеріали конференції / М-во освіти і науки, молоді та спорту України; Донецький ін-т залізничного транспорту; Донецький національний технічний ун-т та ін.; [редкол.: В.І. Поддубняк, В.М. Александровська, Г.В. Гребеньков та ін.; під наук. ред. П.Г. Давидова]. Донецьк: ДонІЗТ, 2012. С. 141–143.
- 24.Гриньова М.В. Вплив ідей А. С. Макаренка на виховання активної життєвої позиції молоді в студентському самоврядуванні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, Дж.Бішоп, О.В. Єременко та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. № 3 (29). С. 303–311.
- 25.Данченко І.О. Співуправління як фактор розвитку соціальної активності студентів у вищих навчальних закладах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.: А.А. Сбруєва, Б.В. Год, О.В. Єременко та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2011. № 8 (18). С. 364–374.
- 26.Дмитренко Ю.С. Роль системи студентського самоврядування в адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища. *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 9. С. 16–19.

- 27.Доброскок І. Інформаційне забезпечення освітнього середовища майбутніх соціальних педагогів як засіб активізації й інтенсифікації управління навчальним процесом у ВНЗ. *Рідна школа*. 2012. № 8/9. С. 37–41.
- 28.Загірняк М. Система показників оцінювання діяльності керівників ВНЗ як управлінців вищої школи. *Вища школа*. 2007. № 5. С. 45–54.
- 29.Кириченко О. Формування системи управління вищим навчальним закладом інноваційного типу. *Вища школа*. 2011. № 11. С. 29–38.
- 30.Козлова Е.Г. Стратегическое управление инновационным развитием высшего учебного заведения. Актуальные проблемы организации обучения в высшей и средней школе: монография / под ред. О.В. Михайличенко. Саарбрюккен: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2018. С. 203–216.
- 31.Козлова О. Сутнісні характеристики інноваційної управлінської команди навчального закладу. *Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та молодих учених, 16-17 травня 2016 р.* / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А.С. Макаренка, Навчально-науковий Ін-т педагогіки і психології та ін.; [редкол.: С.Б. Кузікова, Ю.А. Бондаренко, С.М. Кондратюк та ін.]. Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. С. 258–262.
- 32.Козлова О. Г. Болонський процес та зміни у реалізації вітчизняної вищої освіти. *Болонський процес: проблеми, пошуки, перспективи: Матеріали конференції*. Суми: Університетська книга, 2006. С. 20–22.
- 33.Корж-Усенко Л.В. Розвиток учнівського і студентського самоврядування: досвід А. Макаренка і попередників. *Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття: II Міжнародна науково-практична конференція, 15-16 березня 2018 року* / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка; Сумська обласна державна адміністрація; Ін-т педагогіки НАПН України та ін.;

- [редкол.: А.А. Сбруєва, О.Є. Антонова, Н.П. Дічек та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. С. 217–221.
- 34.Красуля А.В. Освітній фандрейзинг як інноваційна складова управління сучасним університетом. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (26-27 березня 2015 року) / МОН України, СумДПУ ім. А.С. Макаренка; Сумська обл. держ. адміністрація, Ін-т педагогіки НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, С.Б. Кузікова, О.І. Огієнко та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2015. Т. 2. С. 94–98.*
 - 35.Кращенко Ю. Виховання лідерських якостей у професійній підготовці вчителя. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2011. № 6. С. 70–77.
 - 36.Кращенко Ю. Концептуальні засади розвитку студентського самоврядування в Україні. *Вища школа*. 2011. № 9. С. 117–126.
 - 37.Кращенко Ю. Протиріччя розвитку студентського самоврядування. *Вища школа*. 2011. № 5/6. С. 117–123.
 - 38.Кращенко Ю.П. Дослідження передумов адаптації студентів-переселенців до університетського середовища. *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 9. С. 43–46.
 - 39.Кривошея Є.В. Стан системи управління вищим навчальним закладом в Україні. *Філософія геокультури: Всеукраїнська науково-практична конференція: присвячується 95-річчю кафедри філософії Харківського національного аграрного ун-ту ім. В. В. Докучаєва, 20-21 квітня 2017 р. / МОН України, М-во аграрної політики та продовольства України; Ін-т модернізації змісту освіти та ін.; [голова оргкомітету О.В. Ульянченко]. Харків: ФОП Бровін О. В., 2017. С. 59–62.*
 - 40.Курило В.С. Проблеми студентського самоврядування у вимірі соціальної педагогіки: соціальна педагогіка і соціалізація особистості у вимірі Болонського процесу. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2005. № 4. – С. 4–10.

41. Листопад О.В. Умови ефективного управління інноваційними процесами. *Професійно-творча самореалізація педагога в умовах інноваційної освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 25-26 жовтня 2012 року* / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Управління освіти і науки Сумськ. обл. держ. адміністрації, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України та ін.; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, О.М. Семенов, Н.В. Гузій та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. С. 141–144.
42. Луговий В. Професійний розвиток керівників вищих навчальних закладів України: виклики та перспективи. *Вища освіта України*. 2013. № 3. С. 51–59.
43. Львов М.С. Інформаційна система управління вищим навчальним закладом як платформа реалізації управління академічним процесом. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2007. № 4. С. 7–10.
44. Лянна Г.Ю. Управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу: магістер. робота; науковий керівник О.Г. Козлова. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 155 с.
45. Малихіна Я.А. Теоретичні і методичні засади управління взаємодією вищого навчального закладу із зовнішнім середовищем: автореф. дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.06 "Теорія і методика управління освітою"; МОН України, Держ. заклад "Луганський нац.ун-т ім. Т. Шевченка". Старобільськ, 2015. 40 с.
46. Медведєв І.А. Державне управління розвитком університету: теоретичні та прикладні аспекти: монографія; Національна академія держ. управління при Президентові України, Харківський регіональний ін-т держ. управління. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2011. 219 с.
47. Мокляк В.М. Студентське самоврядування в історії розвитку вищої школи України: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки"; М-во освіти і науки, молоді та спорту

- України, Полтавськ. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2011. 20 с.
48. Недогрєєва Л.С. Сучасні стратегії та технології підготовки керівника закладу освіти до реалізації управлінських завдань. *Болонський процес: проблеми, пошуки, перспективи*: Матеріали конференції. Суми: Университетська книга, 2006. С. 79–82.
 49. Нестерова М. Когнітивні аспекти прийняття управлінських рішень: завдання вищої освіти. *Вища освіта України*. 2013. № 4. С. 32–37.
 50. Новиков М. Самоуправление или самозахват?: почему студенты соцгума не согласны с итогами выборов?: О новой системе студенческого университетского самоуправления в СумГПУ. *Ваш шанс*. 2006. № 10, 8 марта. С. 7 А, 9 А.
 51. Овсяннікова А.В. Ідеї А. Макаренка в сучасних моделях студентського самоврядування. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, Дж. Бішоп, О.В. Єременко та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. № 3 (29). С. 139–146.
 52. Органи студентського самоврядування в інституціях вищої освіти. *Вища освіта в Україні*. Київ: Знання, 2005. С. 235–237.
 53. Осік Ю. Менеджмент у вищій школі: проблеми і перспективи розвитку. *Психологія і суспільство*. 2012. № 3. С. 108–112.
 54. Підвищення ролі органів студентського самоврядування в житті навчального закладу, регіону та в Україні в цілому: *Всеукраїнський форум лідерів студентського самоврядування*: інформаційний посібник для молоді. Київ: Всеукраїнська молодіжна громадська організація "Союз молоді регіонів України", 2005. 40 с.
 55. Підгаєцька А.В. Види та функції студентських самоврядних організацій вищих навчальних закладів Канади. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (26-27 березня 2015 року) / МОН

- України, СумДПУ ім. А. С. Макаренка; Сумська обл. держ. адміністрація, Ін-т педагогіки НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, С.Б. Кузікова, О.І. Огієнко та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. Т. 1. С. 146–149.
56. Підгаєцька А.В. Виконання організаціями студентського самоврядування в Канаді суспільно-політичної функції. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, О.Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. № 4 (48). С. 106–118.
57. Полуйко А.Б. Контрольно-аналітична діяльність керівника в системі управління закладом вищої освіти: магістер. робота; науковий керівник О.Г. Козлова. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. 104 с.
58. Пономарьова Г. Демократизація управління і контролю за вищим навчальним закладом. *Вища школа*. 2006. № 5/6. С. 3–9.
59. Потова К. Студентське самоврядування як умова соціалізації молоді. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 2. С. 42–45.
60. Потопа К.Л. Соціально-педагогічні умови організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах: Автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.05; НПУ ім. М.П.Драгоманова. Київ, 2006. 21 с.
61. Праксеологічні аспекти якості освіти. Розділ IV. Філософсько-методологічні засади підвищення якості вищої освіти в Україні: європейський вимір: колективна монографія / НАПН України, Ін-т вищої освіти; [авт. кол.: В. Андрущенко, М. Бойченко, Л. Горбунова та ін.]. Київ: Педагогічна думка, 2012. С. 154–216.
62. Приходько В. Ранжування ВНЗ як інструмент державно-громадського управління якістю вищої освіти. *Вища школа*. 2008. № 7. С. 33–43.
63. Проценко І.І. Студентське самоврядування у вищих навчальних закладах Польщі як фактор демократизації вищої освіти. *Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи*: матеріали II

- Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та молодих учених, 20-21 квітня 2017 р. / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка, Навчально-науковий Ін-т педагогіки і психології та ін.; [редкол.: А.А. Сбруєва, О.І. Огієнко, О.Г. Козлова та ін.]. Суми: ФОП Цьома С. П., 2017. С. 44–50.
- 64.Пушкар Н.М. Взаємодія адміністрації ВНЗ та органів студентського самоврядування в процесі адаптації першокурсників до навчання: магістер. робота. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. 105 с.
- 65.Пшенична Л.В. Інновації управління на фактор підвищення конкурентоздатності системі вищої освіти. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, (06-07 квітня 2016 року, м. Суми) / МОН України, СумДПУ ім. А. С. Макаренка; Сумська обл. держ. адміністрація, Ін-т педагогіки НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України; [редкол.: А.А. Сбруєва, С.Б. Кузікова, Г.Ю. Ніколаї та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. Т. 1. С. 218–220.
- 66.Пшенична Л.В. Управління фінансово-економічною діяльністю: навчально-методичний комплекс для магістрів спец. 8.18010020 "Управління навчальним закладом"; МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 263 с.
- 67.Родіонов О.В. Розвиток науково-методичних підходів до управління якістю вищої освіти. *Вісник Сумського національного аграрного університету*: науковий журнал / ред. кол. : В.І. Ладика, А.М. Салогуб, Ю.І. Данько та ін. Суми: Сумський нац. аграрний ун-т, 2012. Вип. 8 (53). С. 205–211.
- 68.Рябенко М.І. Взаємодія органів студентського самоврядування з громадськими організаціями щодо профілактики ВІЛ/СНІД у ВНЗ. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий

- журнал / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка; [редкол.: А.А. Сбруєва, Б.В. Год, О.В. Єременко та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2012. № 4 (22). С. 422–430.
- 69.Рябенко М.І. Роль органів студентського самоврядування в розвитку сучасної університетської освіти. *Ідея університету у європейському і національному вимірах: традиції, сьогодення перспективи*: збірник тез науково-практичної конференції / МОН України, НАПН України; Львівський національний ун-т ім. І. Франка; упоряд.: Х. Калагурка, О. Ковалишин, Н. Король]. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. С. 76–77.
- 70.Саркісян М. Розвиток студентського самоврядування в контексті сучасності. *Вища школа*. 2012. № 4. С. 76–85.
- 71.Сбруєв М.Г. Завдання та управлінські механізми науково-інноваційної діяльності сучасного університету. *Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів, 20-21 квітня 2011 р., м. Суми / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, О.Ю. Щербина-Яковлева, В.А. Косяк та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. С. 119–121.
- 72.Сбруєва А.А. Інноваційні професійні уміння як "глобальна валюта" ХХІ століття: аналіз міжнародної стратегії розвитку. *Професійно-творча самореалізація педагога в умовах інноваційної освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 25-26 жовтня 2012 року / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Управління освіти і науки Сумськ. обл. держ. адміністрації, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України та ін.; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, О.М. Семеног, Н.В. Гузій та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. С. 154–158.

- 73.Светлорусова А.В. Професійна підготовка магістрів управління навчальним закладом на засадах рефлексивного підходу: автореф. дис. .. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти"; АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2009. 22 с.
- 74.Сергієнко Є. Сміслові аспекти управління сучасним університетом. *Вища освіта України*. 2018. № 3. 78–83.
- 75.Силадій І. Якісна освіта в контексті управління впровадження інновацій. *Вища освіта України*. 2011. № 4. С. 105–112.
- 76.Сіроштан А.М. Специфіка взаємодії системи: адміністрація університету - студентське самоврядування - педагогічний колектив. *Університет А.С. Макаренка: імідж, мобільність та європейські перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та молодих учених, 26-27 квітня 2018 р. / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка, Сумський державний ун-т та ін.; [редкол.: А.А. Сбруєва, О.І. Огієнко, О.Г. Козлова та ін.]. Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. С. 86–89.*
- 77.Смолінська О. Інноваційне управління у вищій педагогічній освіті з урахуванням співвідношення категорій організаційної культури та гендеру. *Освіта і управління*. 2012. Т. 15, № 1. С. 33–41.
- 78.Співаковський О.В. Інноваційні методи управління інформаційними активами вищого навчального закладу. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2013. № 3. С. 3–7.
- 79.Студентське самоврядування в Україні. Київ: Молодіжна Альтернатива, 2004. 59 с.
- 80.Теоретичні та методичні засади управління підготовкою фахівців з педагогіки вищої школи на основі компетентнісного підходу в межах європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу: монографія / Національна акад. пед. наук України, Державний вищ. навч. заклад "Університет менеджменту освіти"; [З.В. Рябова,

- І.І. Драч, Н.О. Приходькіна та ін.]. Київ: ТОВ "Альфа-Реклама", 2014. 337 с.
- 81.Тимченко В.В. Организационные условия устойчивого управления вузом *Освіта в інформаційному суспільстві: філософські, психологічні та педагогічні аспекти*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 27-28 жовтня 2010 р. / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка, Ін-т педагогіки АПН України; [редкол.: О.В. Михайличенко, А.А. Сбруєва, В.І. Статівка та ін.]. Суми: Університетська книга, 2010. С. 173–175.
 - 82.Тімохіна Н.В. Організаційно-педагогічні засади студентського самоврядування у вищому навчальному закладі: магістер. робота; науковий керівник І.І. Гавриленко. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. 128 с.
 - 83.Ткаченко А.В. Модель адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища засобами студентського самоврядування. *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 9. С. 11–15.
 - 84.Україна. Про внесення змін до Закону України "Про вищу освіту" щодо питань студентського самоврядування: закон від 19.01.10 р., № 1798-VI / Україна. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 30, 17 лютого.
 - 85.Україна. Про внесення змін до Закону України "Про вищу освіту" щодо питань студентського самоврядування: закон від 19.01.10 р., № 1798-VI / Україна. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 9, 5 березня. С. 264–267.
 - 86.Улановська А. Залучення студентства до управління у вищій освіті: інституційний вимір дослідження. *Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та молодих учених, 16-17 травня 2016 р. / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А.С. Макаренка, Навчально-науковий Ін-т педагогіки і психології та ін.;

- [редкол.: С.Б. Кузікова, Ю.А. Бондаренко, С.М. Кондратюк та ін.]. Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. С. 94–97.
87. Улановська А. С. Інноваційні підходи в сфері залучення студентства до управління вищою школою: наднаціональний вимір: в європейському освітньому просторі. *Теорії та технології інноваційного розвитку вищої освіти: глобальний і регіональний контексти*: монографія / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка; за заг. ред. професора А.А. Сбруєвої. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. С. 440–461.
 88. Улановська А. Залучення студентства до управління вищою освітою у контексті Болонського процесу: аналіз основних понять. *Педагогічна компаративістика - 2015: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст*: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Київ, 11 червня 2015 р. / Національна академія педагогічних наук України; Ін-т педагогіки НАПН України; [за заг. ред. О. І. Локшиної]. Київ: Педагогічна думка, 2015. С. 221–225.
 89. Управление высшим и средним образованием: монография / под ред. О. В. Михаличенко. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. 277 с.
 90. Управление образовательным процессом в университете. *Педагогическое образование и наука*. 2008. № 5. С. 40–67.
 91. Фадєєв В.І. Структура і функції системи управління освітніми ресурсами вищої освіти України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, Дж. Бішоп, О.В. Єременко та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. № 5 (31). С. 378–385.
 92. Факторович А. Управление качеством образовательного процесса в современном вузе. *Педагогика*. 2009. № 3. С. 80–83.
 93. Фоксек А.В. Суб'єкт-суб'єктне управління як інноваційний шлях підготовки майбутнього вчителя. *Педагогічні науки: теорія, історія,*

- інноваційні технології*: науковий журнал / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Сумськ. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [ред. кол.: А.А. Сбруєва, Б.В. Год, О.В. Єременко та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. № 3 (21). С. 309–315.
94. Хекало М.А. Педагогические идеи А.С.Макаренко и вопросы студенческого самоуправления. *Творческое наследие А.С. Макаренко и современная школа*: Тезисы докладов и сообщений на Республиканской научно-практической конференции, посвящённой 100-летию со дня рождения А.С. Макаренко. Сумы, 1988. С. 98–99.
95. Хоменко В.О. Особливості організації студентського самоврядування в контексті ідей А. С. Макаренка. *Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти ХХІ століття*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, (11-12 березня 2013 р., м. Суми) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Сумський державний пед. ун-т і м. А. С. Макаренка, Сумська обл. державна адміністрація; Ін-т педагогіки НАПН України та ін.; [редкол.: О.Г. Козлова, С.М. Кондратюк, М.О. Лазарєв та ін.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. С. 182–184.
96. Цина В. Студентське самоврядування ХХІ століття: хто дерегує оркестром? *Методика викладання природничих дисциплін у вищій і середній школі*: міжнародна науково-практична конференція, XVI Каришинські читання: збірник наукових праць / [за заг. ред. М.В. Гриньової]. Полтава: Астроя, 2009. С. 46–48.
97. Чибісова Н. Студентське самоврядування: спосіб модернізації сучасного ВНЗ. *Освіта*. 2016. № 33, 10 серпня. С. 5.
98. Чибісова Н. Г. Самоврядування студентів як умова становлення їхньої громадянської свідомості. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 3. С. 42–47.
99. Чистякова І. Команда як організаційна форма колективного управління в контексті мережування вищих навчальних закладів. *Педагогічна компаративістика - 2015: трансформації в освіті зарубіжжя та*

- український контекст: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Київ, 11 червня 2015 р. / Національна академія педагогічних наук України; Ін-т педагогіки НАПН України; [за заг. ред. О. І. Локшиної]. Київ: Педагогічна думка, 2015. С. 237–239.
100. Чубар В. Нормативно-правові основи студентського самоврядування. *Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та молодих учених, 16-17 травня 2016 р. / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка, Навчально-науковий Ін-т педагогіки і психології та ін.; [редкол.: С.Б. Кузікова, Ю.А. Бондаренко, С.М. Кондратюк та ін.]. Суми: ФОП Цьома С. П., 2016. С. 98–101.
 101. Шупик Є. Студентське самоврядування як форма соціального виховання майбутніх фахівців. *Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції для студентів та молодих учених, 20-21 квітня 2017 р. / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А.С. Макаренка, Навчально-науковий Ін-т педагогіки і психології та ін.; [редкол.: А.А. Сбруєва, О.І. Огієнко, О.Г. Козлова та ін.]. Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. С. 64–66.
 102. Щодо виборів до органів студентського самоврядування у вищих навчальних закладах: лист від 21.10.15 р., № 1/9-498 / Україна. МОН. *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України*. 2015. № 12. С. 85–88.
 103. Щодо погодження рішень органами студентського самоврядування: лист від 21.10.15 р., № 1/9-495 / Україна. МОН. *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України*. 2015. № 12. С. 79–81.
 104. Щодо фінансування органів студентського самоврядування: лист від 21.10.15 р., № 1/9-496 / Україна. МОН. *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України*. 2015. № 12. С. 82–83.

105. Ямалетдинова Г.А. Модульная технология самоуправления учебной деятельностью студентов в условиях факультета физического воспитания. *Теория и практика физической культуры*. 2013. № 4. С. 38–43.
106. Яременко Л. Організаційно-економічний механізм управління вищою освітою. *Рідна школа*. 2008. № 10. С. 49–50.